

ვაჟა-ფშაველა

რჩეული ანოტირებული ბიბლიოგრაფია

ვაჟა-ფშაველა

რჩეული ანოტირებული ბიბლიოგრაფია (დაბადებიდან 150-ე და გარდაცვალებიდან 96-ე წლისთავი)

2011 წელს შესრულდა დიდი ქართველი მწელისა და საზოგადო მოღვაწის, ვაჟა-ფშაველას (ლუკა რაზიკაშვილი) დაბადებიდან 150 და გადაცვალებიდან 96 წლის იუბილე.

ვაჟა-ფშაველამ, როგორც ქართველ სამოციანელთა უმცროსმა თანამედროვემ და თანამებრძოლმა, სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლის დღიდანვე მიიქცია როგორც მკითხველი საზოგადოების, ისე ლიტერატურის კრიტიკოსთა ყურადღება. იმდენად ფართო და ყოვლისმომცველი აღმოჩნდა ვაჟას, როგორც მოაზროვნის, თვალსაწიერი, რომ მისი შემოქმედება დღემდე შეუწელებელ ინტერესს აღძრავს არა მხოლოდ ლიტერატურის ისტორიკოსთა თუ თეორეტიკოსთა, არამედ ენათმეცნიერთა, ფილოსოფოსთა, ეთნოგრაფთა თუ ფოლკლორისტთა შორის; ამ „ქართული სულის განმასახიერებელი გენიოსის“ (არტ. ლაისტი) ქმნილებებს უდიდესი ინტერესით ეცნობიან ჩვენი ქვეყნის ფარგლებს გარეთაც.

XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან იწყება ვაჟა-ფშაველას ცხოვრების, შემოქმედებისა და მრავალფეროვანი ლიტერატურული მემკვიდრეობის კვლევა. განვლილი წლების მანძილზე არაერთი მონოგრაფია თუ ნარკვევი დაინერა როგორც ქართულ, ისე — უცხო ენაზე.

ვაჟა-ფშაველას საიუბილო თარიღის აღსანიშნავად შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში მომზადდა წინამდებარე რჩეული ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, რათა მკვლევრებს, პედაგოგებს, სტუდენტს და მოსწავლე ახალგაზრდობას; აგრეთვე ვაჟას შემოქმედებით დაინტერესებულ ნებისმიერ პიროვნებას გაუადვილდეს ორიენტირება დიდი მწერლის შესახებ შექმნილ დიდძალ სამეცნიერო ლიტერატურაში.

მასალის შერჩევა და ანოტირება დასრულდა 2011 წელს. მეცნიერ-კონსულტანტი: **იუზა ევგენიძე**; კოორდინატორი – ნანა ფრუიძე.

ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომლებისა გარდა, ანოტაციების შედგენაში მონაწილეობა მიიღეს თსუ ლიტერატურის თეორიისა და ლიტერატურათმცოდნეობის მიმართულების სამაგისტრო პროგრამის სტუდენტებმა.

ანოტაციების ავტორთა ინიციალები

ანბანური რიგით

ა.ა. – ამირან არაბული

ნ.მ. – ნანა მრევლიშვილი

ნ.ფ. – ნანა ფრუიძე

ქ.შ. – ქეთევან შენგელია

ე.ჩ. – ეკა ჩიკვაიძე

ს.ტ. – თ. თვალჭრელიძე, ე. კურასპეტინი, თ. მახარაშვილი,
ნ.ხარაშვილი, თ. ცინცაძე

I. ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება

ა) ვაჟა-ფშაველა, თხზულებათა სრული კრებულები

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებათა სრული კრებული 5 ტომად (რედ. *გ. აბზიანიძე*; წინასიტყვაობა *გ. ჯიბლაძის*). თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1961.

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებათა სრული კრებული 10 ტომად (მთ. რედ. *გ. ლეონიძე*). თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1964.

ბ) ვაჟა-ფშაველა, თხზულებანი

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი. შეადგინა *მ. ლებანიძემ*. სარედაქციო საბჭო: *გრ. აბაშიძე* და სხ.) თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1985 (სერია მლბ).

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი (ახალგამოვლენილი ნაწარმოებები). სარედაქციო კოლეგია: *ა. ჭინჭარაული, ზ. ჭუმბურიძე, ვ. ჭუმბურიძე* (რედ)), თსუ, ვაჟას კაბინეტი, ტ. I, ტ. II, თსუ გამომცემლობა, 2003.

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი: ლექსები, მოთხრობები, პოემები, პუბლიცისტიკა, წერილები (შეადგინა და განმარტებები დაურთო *გ. ბოჯგუამი*). თბ.: განათლება, 1990.

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი 5 ტომად (შემდგ.: *ბ. გაგუა, ვ. ღვინჯილია, ვ. ჯაფარიძე*), თბ.: საქართველო, 1992.

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი (შემდგ.: *გ. ლეონიძე*), თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1987.

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებები (ახლად გამოვლენილი ნაწარმოებები). ერთტომეული. გამომც. *ლ. ჭრელაშვილი*, თსუ გამომცემლობა, 1979.

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი 2 ტომად (შემდგ.: *ა. ჭინჭარაული*). თბ., საბჭოთა საქართველო, 1979.

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებები (შეადგინა, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთო *ნიკ. კეცხოველმა*. სარედ. კოლეგია: *ნ. ალანია*). ქართული საყმანვილო ლიტერატურის ბიბლიოთეკა, ნაკადული, თბ.: 1972.

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი (რედ.: *ალ. აბაშელი* და *აკ. შანიძე*). ტ. 1, ტფ.: სახელგამი, 1946; ტ.2, ტფ.: სახელგამი, 1950.

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი (რედ.: *ალ. აბაშელი*; წინასიტყვაობა *ა. აბაშელი, ვ. კოტეტიშვილი, გ. ქიქოძე*). ტ. 1, ტფ.: სახელგამი, 1928; ტ. 4, 1932; ტ.5, 1936. ტ.6, 1939; ტ. 7, 1956.

ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი (წინასიტყვაობა *ა. აბაშელი, ვ. კოტეტიშვილი, გ. ქიქოძე*). ტ. 1, ტფ.: სახელგამი, 1922; ტ. 3, 1930;

თხზულებანი ვაჟა-ფშაველასი. ტფ., ქ. შ. ნ/კ გამავრცელებელი საზოგადოება, 1899.

გ) რჩეულები

ვაჟა-ფშაველა. რჩეული 2 წიგნად (რედ. ვ. ქელიძე). თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1970 (წ. 1 — ლექსები; წ. 2 — პოემები).

ვაჟა-ფშაველა. რჩეული. თბ.: საბლიტგამი, 1957.

ვაჟა-ფშაველა. რჩეული ერთტომეული. თბ.: სახელგამი, 1953.

ვაჟა-ფშაველა. რჩეული ლექსები. თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1959.

ვაჟა-ფშაველა. რჩეული ლექსები და პოემები. თბ.: საბლიტგამი, 1938.

ვაჟა-ფშაველა. რჩეული ლექსები და პოემები. საქ. ალკკ ც.კ. საბავშვო და ახალგაზრდული ლიტერატურის გამომცემლობა, თბ.: 1938.

ვაჟა-ფშაველა. რჩეული მოთხრობები. თბ.: საბლიტგამი, 1948.

ვაჟა-ფშაველა. რჩეული ნაწერები. რედ. *გ. ქიქოძე*. ტექსტი დადგენილია *ალ. აბაშელის* მიერ. ტფ.: ფედერაცია, 1936.

დ) ცალკეული თხზულებები

ვაჟა-ფშაველა. სამი საყმანვილო ამბავი რვა სურათით და ავტორის მოკლე ბიოგრაფიით. თბ.: ქ. შ. ნ/კ გ. ს., 1889.

ვაჟა-ფშაველა. ლირიკა. შემდგენელი *ე. კვიციანიშვილი*. თბ.: მერანი, 1986.

ვაჟა-ფშაველა. ეთნოგრაფიული წერილები. რედაქტორი და წინასიტყვაობის ავტორი *გ. ქიქოძე*. სსრკ მეცნ. აკად. საქართველოს ფილიალის გამომცემლობა, 1937.

ვაჟა-ფშაველა. მოთხრობები, დრამატული ნაწარმოებები ორ ტომად. თბ.: ნაკადული, 1972.

ვაჟა-ფშაველა. პოემები. თბ.: ნაკადული, 1990.

ვაჟა, თედო, ბაჩანა. საყმანვილო თხზულებები. თბ.: მერანი, 1994.

ე) კრებულები

ვაჟა-ფშაველა. აფორიზმები. ამოკრიბა *გ. საითიძემ*. თსუ, 1961.

ვაჟა-ფშაველა. აფორიზმები და გამონათქვამები. შემდგ. *მ. მთვარელიძე*, რედ. *ჯ. ჭუმბურიძე*. თსუ, 1988.

ვაჟა-ფშაველა ლიტერატურის და ხელოვნების შესახებ. თბ.: 1967.

ვაჟას-ლიმილი. თბ.. 2008.

II. ვაჟა-ფშაველას ცხოვრება, შემოქმედება და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა

ა) ბიბლიოგრაფიული კრებულები

თ. ნაკაშიძე, ი. გორგაძე

ვაჟა-ფშაველა

ბიბლიოგრაფია 1879-1979, თბ., 1987

კრებულში წარმოდგენილია ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და შემოქმედების ამსახველი მასალა, რომელიც მოიცავს ერთ საუკუნეს (1879-1979). ბიბლიოგრაფიაში აღწერულია როგორც ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებები, ისე ლიტერატურა პოეტის შესახებ (ქართულსა და სხვა ენებზე); წიგნში მკითხველი გაეცნობა შემდეგ რუბრიკებს: ვაჟა-ფშაველა მხატვრულ ლიტერატურაში, მწერლის თხზულებათა თარგმანები საბჭოთა კავშირისა და საზღვარგარეთის ხალხთა ენებზე, ბეჭდური გამოხმაურებანი ვაჟას თხზულებათა მიხედვით შექმნილ სპექტაკლებზე, კინოსურათებსა თუ სახვითი ხელოვნების ნაწარმოებებზე.

წიგნში გათვალისწინებულია 1979 წლამდე შექმნილი ყველა ბიბლიოგრაფიული ნაშრომი ვაჟას შესახებ. წიგნი შედგება სამი განყოფილებისა და საძიებლებისაგან. I. ვაჟა ფშაველას ნაწარმოებები; II. ლიტერატურა ვაჟა-ფშაველას შესახებ; III. ვაჟა-ფშაველა მხატვრულ ლიტერატურაში; IV. საძიებლები: ვაჟა-ფშაველას ფსევდონიმები და კრიპტონიმები; ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებთა გამოცემების საძიებლები; ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებთა ანბანური საძიებელი; სახელთა საძიებელი; დაწესებულება-ორგანიზაციების საძიებლები;

ნ.ფ.

ვაჟა-ფშაველა

ცხოვრებისა და შემოქმედების მატრიანე (შემდგ.: სოლ ყუბანიშვილი), სახელგამი, 1940

ნაშრომი შედგება სამი ნაწილისაგან. პირველი შეიცავს ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და შემოქმედების მატრიანეს; მეორე – ბიბლიოგრაფიას და მესამე — დოკუმენტებსა და მასალებს.

ნაშრომის პირველი ნაწილი მიზნად ისახავს წარმოგვიდგინოს ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და შემოქმედების თარიღები. ამ თვალსაზრისით გამოყენებულია როგორც სანდო პირთა მოგონებები, ისე – საარქივო მასალა. პირადი წერილებიდან შერჩეულია მხოლოდ ისეთები, რომლებშიც კარგად ჩანს ვაჟა, როგორც შემოქმედი და საზოგადო მოღვაწე.

ვაჟა-ფშაველას თხზულებების გამოქვეყნების თარიღებთან ერთად მოცემულია ფსევდონიმებიც. თარიღები ნაჩვენებია ძველი სტილით.

ბიბლიოგრაფიაში წარმოდგენილია ვაჟა-ფშაველას შესახებ დაწერილი წიგნები და პუბლიკაციები. მასალა ჯერ დალაგებულია ქრონოლოგიურად, მერე — ჩვეულებრივი წესით ანბანზე ავტორების მიხედვით (მთავრდება 1936 წელის მონაცემებით);

წიგნის მესამე ნაწილში მოცემულია ის დოკუმენტები და მასალები, რომლებიც იძლევა ცნობებს ვაჟას განვითარებისა და იმ სოციალურ-პოლიტიკური წყობის შესახებ, რომელშიც აღიზარდა პოეტი. წიგნს ერთვის ავტორთა საძიებელი, დოკუმენტები და მასალები, ცენზურის მიერ აკრძალული ვაჟას ნაწერები, პირობითი ნიშნები და პოეტის გენეალოგია.

ნ.ფ.

ვაჟა-ფშაველა
(დაბადების 100 წლისთავი)
ლიტერატურის მოკლე სარეკომენდაციო სია (არაანოტირებული);
რედ.: ს. ეული-ქურიძე, შემდგ.: ნ. აკერმანი, ლ. ეგორაშვილი,
ნ. ლაიშვილი, კ. რამიშვილი
თბ., 1961

სარეკომენდაციო საძიებელში წარმოდგენილია როგორც ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებები, ასევე ლიტერატურა მისი ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ. კრებული შედგება 4 განყოფილებისაგან: 1. ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება; 2. ლიტერატურა ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ; 3. ლექსები – მიძღვნილი ვაჟასადმი; 4. მუსიკალური ნაწარმოებები, დანერგილი ვაჟა ფშაველას სიტყვებზე.

მასალა როგორც ქართულ, ისე რუსულ ენებზე დაწყობილია ანბანური რიგით: ჯერ აღწერულია პოეტის თხზულებები, შემდეგ – ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ ცალკეული გამოკვლევები და ბოლოს ყურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებული მასალა.

ნ.ფ.

ვაჟა-ფშაველა
(დაბადების 125 წლისთავი)
ლიტერატურის სარეკომენდაციო საძიებელი (არაანოტირებული),
შემდგ.: ტ. საპატოვა, ვ. ნანაძე, ქ. ბოტკოველი, ც. სადალაშვილი.
თბ., 1986

სარეკომენდაციო საძიებელი რამდენიმე განყოფილებისაგან შედგება: 1. შემდგენლებისგან; 2. ბიოგრაფიული ცნობები; 3. ვაჟა-ფშაველას გამოცემები; 4. ლიტერატურა ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ;

სარეკომენდაციო საძიებლის მეოთხე განყოფილებაში მკითხველი გაეცნობა ლიტერატურას ვაჟა-ფშაველას ბიოგრაფიის შესახებ, ნიგნებსა და სტატიებს, რომლებშიც განხილულია მწერლის შემოქმედება,

აგრეთვე ცალკეული თემატიკისადმი (ვაჟა-ფშაველა და რუსული სინამდვილე; ვაჟა-ფშაველას პოემების ინგლისური თარგმანები; ვაჟა-ფშაველას საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შეხედულებები; ვაჟა-ფშაველა ეკრანსა და სცენაზე) მიძღვნილ მასალას.

საძიებელი შედგენილია ქართულ და რუსულ ენებზე. მასალის შერჩევა დასრულდა 1986 წლის ივნისში.

ნ.ფ.

ბ) ცხოვრება და მოღვაწეობა

ს. ყუბანიშვილი

ცხოვრება ვაჟა-ფშაველასი თბ., საბჭოთა საქართველო, 1961

ნაშრომი შეიცავს ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და შემოქმედების ამსახველ შევსებულ და გადამუშავებულ მასალას, რომელიც სპეციალურად ამ მიზნით ორგანიზებულმა რამდენიმე ექსპედიციამ მოიპოვა.

წიგნი შედგება შემდეგი თავებისაგან: ვაჟა-ფშაველას წინაპრები, ვაჟა თელავის სასულიერო სასწავლებელში, ვაჟა თბილისის სამოქალაქო სასწავლებელში, ვაჟა გორის საოსტატო სემინარიაში; ხელნაწერი ჟურნალი „რიჟრაჟი“; ვაჟა ხალხოსანთა წრეში; ვაჟა მასწავლებლად სოფ. ამტნიხევში, პეტერბურგში, ვაჟა შინამასწავლებლად სოფ. ოთარაშენში. ვაჟას დაოჯახება; ვაჟა სოფ დიდთონეთში, ვაჟა ჩარგალში; ვაჟა მონადირე; ურთიერობა ძმებს შორის, ლიტერატურული კამათი ვაჟასა და ბაჩანას შორის; ვაჟას ოხუნჯობანი, ვაჟას გალექსებანი, როგორ წერდა ვაჟა, ვაჟა დეკლამატორი, ილია და ვაჟა, ვაჟას შეხვედრები; დამოკიდებულება რევოლუციურ მოძრაობასთან, ვაჟას ფსევდონიმები, მეფის ცენზურა და ვაჟა-ფშაველა, ვაჟას იუბილე; ვაჟა და მისი გამომცემლები, ავადმყოფობა და გარდაცვალება, ვაჟა ფშაველას უკანასკნელი წერილი.

ნაშრომს ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია.

ნ. ფ.

გ. ხორნაული

ცხოვრება ვაჟა-ფშაველასი თბ., ეროვნული მწერლობა, 2008

ნარკვევი მოიცავს რამდენიმე ქვეთავს. მასში გაერთიანებულია როგორც მწერლის ბიოგრაფიული დეტალები, ასევე რაზიკაშვილთა გვარის წარმომავლობის შესახებ ვრცელი ინფორმაცია. წიგნში აღწერილია ვაჟას თანამედროვე საქართველოს ისტორიულ-კულტურული მდგომარეობა, საქართველოს ერთ-ერთი კუთხის, ფშავის, კერძოდ კი ჩარგლის იმდროინდელი ყოფა-ცხოვრება. მწერლის განათლებისა და ადრეული შემოქმედებითი პერიოდის შესახებ საუბრისას ავტორი განსაკუთრებით გამოყოფს იმ დეტალებს, რომლებმაც ვაჟას პიროვნებისა და მსოფლმხედველობრივი მრწამსის ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს. ნაშრომში გამოყენებულია დოკუმენტური მასალა მწერლის პირადი მიმონერადან. დაწვრილებით არის აღწერილი ვაჟას, როგორც საზოგადო მოღვაწის ზრდის ეტაპები. ავტორი საუბრობს იმ მოტივებზეც, რომლენიც ვაჟას ზოგიერთი პოემის საფუძველი გახდა („ალუდა ქეთელაური“, „სტუმარ-მასპინძელი“, „გველის მჭამელი“). ნარკვევში ვრცლადაა ასახული 1905 წლის რევოლუცია, საქართველოს რუსეთის მონობისაგან გათავისუფლება, ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლა, ილიას მკვლელობა და აკაკის გარდაცვალება; გამოცემების: „დროება“, „სივერია“, „კვალი“, „თეატრი“, „ჯეჯილი“ და „მრწამსის“ ფურცლებზე გაშლილი პოლემიკა.

ნაშრომში საუბარია ვაჟასა და აკაკის პოლემიკაზე ენასთან დაკავშირებით. ასევე, ვაჟას კრიტიკოსებსა და ქომაგებზე. ავტორი ეხება ვაჟას ავადმყოფობას, იუბილესა და აღსასრულსაც.

წიგნს ერთვის დამონმებული ლიტერატურის სია და ლექსიკონი. აღნიშნული წიგნი არის მესამე შევსებული გამოცემა.

სტ.

ი. ევგენიძე

ვაჟა-ფშაველა და ქართველი საზოგადოება ნიგნში: ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, I თბ., 2000 (გვ. 5-97)

ნიგნი ორი ნაწილისაგან შედგება. ვაჟა-ფშაველას შესახებ საუბარია პირველ ნაწილში, რომელიც, თავის მხრივ, სამ ნაკვეთადაა გაყოფილი: I. აქ წარმოდგენილია ვაჟა-ფშაველასა და ქართული საზოგადოების დამოკიდებულების კვლევის ცდა. ავტორმა სცადა ეჩვენებინა ვაჟასა და მისი დროის საზოგადოებრივ-ლიტერატურული ატმოსფეროს ურთიერთმიმართების პროცესი (პრესისა და სხვა დოკუმენტური მასალის მიხედვით); II. მეორე ნაკვეთში საუბარია იმის შესახებ, თუ როგორ აღიქვა დიდი მგოსანი მისმა თვითმხილველმა, უმცროსი თაობის სახელოვანმა მწერალმა გრიგოლ რობაქიძემ და III. მესამეში კი აღწერილია, სოციალურ-პოლიტიკური პრესინგის მიუხედავად, მეცნიერული თვალსაზრისით რა დონეზე განიხილა პოეტის შემოქმედება ჩვენი დროის გამოჩენილმა მეცნიერმა გრიგოლ კიკნაძემ.

ნარკვევში თვალსაზრისითაა წარმოდგენილი ვაჟას გრიგოლ რობაქიძისეული რეცეფცია (კერძოდ, საუბარია შემდეგ საკითხებზე: ვაჟა-ფშაველას მრწამსის საკითხი, მითიურის საკითხი, ქართულ ხალხურ სიტყვიერებასთან და კლასიკურ ლიტერატურასთან ვაჟა-ფშაველას მიმართების საკითხი გრიგოლ რობაქიძის ნააზრევში და გრიგოლ რობაქიძე ფშაური დიალექტის პოეტური ფუნქციისა და ვაჟა-ფშაველას ენობრივი სამყაროს შესახებ);

მკვლევარი მიმოიხილავს გრ. კიკნაძის ღვაწლს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების კვლევის საქმეში და ასკვნის, რომ ავტორი კომპლექსურად იკვლევს ვაჟას შემოქმედების პრობლემატიკას, ჩინებულად იმარჯვებს მოსაზღვრე დისციპლინათა – ფილოსოფიის, ესთეტიკის, სოციოლოგიის, პედაგოგიკა-ფსქოლოგიის, ეთნოგრაფიის და ა. შ. მონაპოვარს და აღძრულ პრობლემათა სრულიად ახლებურ ინტერპრეტაციას გვათავაზობს.

ნ.ფ.

ი. ევგენიძე

ვაჟა-ფშაველა (ცხოვრებისა და შემოქმედებითი ისტორიის საკითხები) თბ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1989

მკითხველი ნაშრომიდან შეიტყობს, თუ „როგორ აღიქვა და შეაფასა ქართველი საზოგადოების ყველაზე მგრძნობიარე და ფაქიზმა ნაწილმა — ქართული მხატვრული სიტყვის წარმომადგენლებმა — ვაჟას პიროვნება და შემოქმედება“. ავტორის აზრით, ამ შეფასებას პოეტის შემოქმედებითი ისტორიის თვალსაზრისით დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. წერილი რამდენიმე ნაწილისგან შედგება: I ნაკვეთი ზოგადია და იმ შესაძლო ტენდენციათა წინასწარი ვარაუდის სახით წარმოჩენას ისახავს მიზნად, როგორც შეიძლება განვითარდეს საზოგადოებისა და გენიის ურთიერთობა. II ნაკვეთში ავტორი ცალ-ცალკე განიხილავს 20 ქართველი მწერლის შემოქმედებით შეხვედრას ვაჟასთან (ილია, აკაკი, სოფრომ მგალობლიშვილი, დ. კლდიაშვილი, ბაჩანა, ვ. ბარნოვი, ტ. ტაბიძე, პ. იაშვილი, ვ. გაფრინდაშვილი, შ. აფხაიძე, გ. ლეონიძე, მ. ჯავახიშვილი, კ. გამსახურდია, ა. აბაშელი, დ. შენგელაია, ს. ჩიქოვანი, გრ. და ირ. აბაშიძეები, თ. ჭილაძე, რ. ჯაფარიძე). ავტორი ფაქტების შეფასებას დიალექტიკური განვითარების კანონზომიერებათა გათვალისწინებით წარმოაჩენს და ხშირად უკვე მიღებულ თვალსაზრისსაც არგუმენტირებულად ცვლის (მაგ.: აკაკისა და ვაჟას გაპაექრება). მკვლევარი საკითხს ტრადიციული ხაზით განიხილავს (ამა თუ იმ მოღვაწის აზრი ვაჟაზე), თუმცა ახალი და მეტად საინტერესო ასპექტიც იკვეთება: ვაჟას გავლენა ქართული ლიტერატურული აზრის განვითარებაზე. წერილი საინტერესოა ყველა ასაკისა და სხვადასხვა ინტერესის ქართველი მკითხველისთვის, რადგან ლიტერატურული აზრის განვითარების ისტორიის მეტად მნიშვნელოვან ფურცლებს წარმოაჩენს.

ე.ჩ.

ეთერ თათარაიძე

**მამამა ღმერთს ჩამაჰყარა სახელი
(გულქან რაზიკაშვილის ნაამბობი)
II შევსებულ-შესწორებული გამოცემა;
თბ., გულანი, 1991.**

ნიგნში წარმოდგენილია ვაჟა-ფშაველას ქალიშვილის, გულქან რაზიკაშვილის, მოგონებები. მკითხველი გაეცნობა დიდი შემოქმედის ცხოვრების დღემდე უცნობ დეტალებს, შვილის თვალთ აღქმულ მამას: ვაჟას ოჯახში და ოჯახის წევრებთან. მკითხველს შესაძლებლობა ეძლევა დაინახოს, რით ჰგავს და განსხვავდება ვაჟა-შემოქმედი ვაჟა — ოჯახის მამისა და ყოფით პრობლემებთან პირისპირ დარჩენილი ადამიანისგან. დააკვირდეს მამა-შვილის ურთიერთობის დეტალებს, დიდი შემოქმედის პირადი ცხოვრებისა თუ ფშაველთა საოჯახო-ეთნოგრაფიული ყოფის არაერთ საინტერესო ეპიზოდს. მოგონებებს სიცხადესა და შთამბეჭდავობას მატებს ფშავეური კილო, რაც ბუნებრივად გვაბრუნებს ვაჟას შემოქმედების წიაღში, ხოლო მოგონებათა ფრაგმენტულად გადმოცემით ნიგნის ავტორი თითქოს უშუალოდ გვასმენინებს ცხოვრებით დაღლილი მოხუცი გულქან რაზიკაშვილის ნაფიქრსა და ნაამბობს. პაუზებიანი, განწყვეტილი თხრობის შედეგად გულქანისთვის შინაურად ქცეულ ეთერ თათარაიძესთან ერთად შეეცდება მკითხველი გაიგოს დიდი მოაზროვნის ქალიშვილის წუხილი, ფიქრი, ხვედრი, ამოიკითხოს, რით ამსგავსებს გულქანი მამას თავს: „მე და მამას ერთ კალაპოტში გვიდგა ფეხები და ერთნაირად ვბერდებითო“, რომ ჩიოდა.

მოგონებებს ერთვის ამირან არაბულის ბოლოსიტყვა „გულქანი“ და მწერლის ქალიშვილისა და ფშაველთა ყოფის ამსახველი 20-ზე მეტი ფოტო.

ე.ჩ.

ვაჟა-ფშაველა
ნიგნში: საქართველოს გული, ნ. 2.
თბ., 1927

კრებული ქართველი ერის მეგობრის — არტურ ლაისტის — მოგონებათა და წერილების კრებულია, რომელთა თემატიკაც საქართველოს ისტორია და ქართული კულტურაა. „შორეული თვისიანი“ უწოდებდნენ კიდევ უცხოეთში მოღვაწე არტურ ლაისტს ილია ჭავჭავაძემ“. არტურ ლაისტი ქართულ კულტურულ პროცესთა შესანიშნავი შემფასებელია. კრებულში ვაჟას შესახებ ორი მცირე წერილია წარმოდგენილი. მკითხველი გაეცნობა „შორეული თვისიანის“ ემოციურ შეფასებებსა და დასკვნებს: „ვაჟა უმაგალითო მოვლენაა კაცობრიობის ისტორიაში... ილიას ჩემთვის უთქვამს, ვაჟა-ფშაველა არის გენიალური პოეტი და ყველაფრით განირჩევა თანამედროვე პოეტებისგან“ (გვ. 76). რა ქმნის, არტურ ლაისტის თვალსაზრისით, ვაჟას გენიალურობას და რით განირჩევა თანამედროვეთაგან „მთის პოეტი — ვაჟა“? ავტორი ვაჟას ფენომენის ჩამოყალიბების გზის მოკლე მიმოიხილვის შემდეგ გამოკვეთს, რა განასხვავებს მას ალ. ყაზბეგისა თუ მთის სხვა წარმომადგენელთაგან. თვითგანვითარება, ფშაველურ ლოკალურ არესთან ორგანული კავშირი არტურ ლაისტისთვის ის ორი ნიშია, რაც ქმნის ვაჟას თავისებურებას და განუზომლად ზრდის მის მნიშვნელობას, ერთი მხრივ, ქართველი ერისა და, მეორე მხრივ, ზოგადად კაცობრიობისთვის. „როგორც ფრიგიის მეფე მიდასი ყველაფერს ოქროდ აქცევდა, ისე ვაჟაც ყველაფერს პოეზიად აქცევს... იგი პოეტია, რომლისთვისაც არსებობს მხოლოდ პოეზია, ყოველგვარი „იზმისგან“ თავისუფალი“ (გვ. 73). იშვიათია, უცხო ქვეყნის შვილმა ასე იგრძნოს სხვა ქვეყნის კულტურა, როგორც არტურ ლაისტმა. ამიტომ, მიუხედავად დროის მსვლელობისა, მის შეფასებებს ღირებულება არ დაუკარგავს.

ე.ჩ.

ვ. რაზიკაშვილი

მამაჩემი ვაჟა-ფშაველა თბ., 1977

ავტორი გარდა საკუთარისა, ჭიგნში წარმოგვიდგენს მის მიერ ჩანერილ ვაჟას თანამედროვეთა — არჯალაანთ ღვთისოს, ჭრელა მოლოდინაშვილის, ჟამიერაანთ პავლეს, გოდერძის, ხეხერას, პეტრიანთ ლუკასა და სხვათა მოგონებებს. ავტორის თქმით, მან მასალა შერჩევით შეიტანა წიგნში. კერძოდ, რაც არ შეეფერებოდა ვაჟას ხასიათს, მიიჩნია ხალხის შეთხზულად და უგულვებელყო. წიგნში მკითხველი გაეცნობა ვაჟას ოჯახურ ცხოვრებას, მის ურთიერთობას ნათესავებთან, მეზობლებთან; აგრეთვე პოეტის საზოგადოებრივ საქმიანობას.

წიგნი შვიდი თავისაგან შედგება. პირველს ეწოდება „რაც მახსოვს“; მასში ავტორის ადრეული სიყრმის მოგონებებია მოცემული; მეორე ნაკვეთში დედის, თამარის, ნაამბობს გადმოგვცემს ავტორი (დაოჯახებიდან მოყოლებული, პოეტის გარდაცვალებისა და დაკრძალვის ჩათვლით). მესამე თავში დაწვრილებითაა მოთხრობილი, როგორი იყო ვაჟა ოჯახურ გარემოცვაში. როგორ ახსოვთ შვილებს ვაჟას პირველი მეუღლის, კეკეს გარდაცვალება და ა.შ. შემდეგ თავებში მკითხველი გაეცნობა: IV. ვაჟა ნათესავებში; V. ვაჟა და მეზობლები; VI. ჩარგლიდან თბილისისკენ.; VIII. ვაჟა და საზოგადო მოღვაწეები (ნიკო სულხანიშვილი, ნინო ფურცელაძე, აკაკის იუბილე, ვაჟა ქართველ მწერალთა და ჟურნალისტთა წრეში და ა. შ).

ნ.ფ.

ქ. შენგელია

ქართველ მწერალთა მიმართება ვაჟა-ფშაველასადმი თბ., 2005

მკვლევრის მიზანი იყო, ერთი მხრივ, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების არსის ნვდომა, მისი მხატვრულ-ფილოსოფიური თავისებურებების გამოვლენა, ხოლო, მეორე მხრივ, ამ თავისებურებათა ირადიაციების შესწავლა ქართული მწერლობის განვითარების მომდევნო ეტაპზე. ვაჟასთან ქართველ მწერალთა მიმართება მრავალგანზომილებიანია და რთული; მისი მეტ-ნაკლები სისრულით განჭვრეტა არა ერთი მკვლევრის ძალისხმევას მოითხოვს.

ვაჟა ფშაველას შემოქმედებამ ბევრ ქართველ მწერალს გაუღვიძა ინტროსპექციული ძიების სურვილი; ამ მრავალსპექტრიან შემოქმედებითი მიმართების პროცესიდან მკვლევარი მიყვება ერთ კონკრეტულ სახეს, რომელიც მინდიას სახისმეტყველურ ასპექტებს გულისხმობს ქართულ ლიტერატურაში. ეს მაღალზნეობრივი გმირი ქართული პროზის დიდ წარმომადგენელთა მხატვრული აზროვნების ორგანულ ნაწილად იქცა.

წიგნში შესწავლილია XX საუკუნის სამი დიდი ხელოვანის — გრიგოლ რობაქიძის, კონსტანტინე გამსახურდიასა და მიხეილ ჯავახიშვილის — შემოქმედებითი მიმართებების ზოგიერთი ასპექტი ვაჟა ფშაველას ნააზრევთან.

ნაშრომი ოთხი თავისა და დასკვნისაგან შედგება. I. ზოგიერთი რამ ვაჟა-ფშაველას ფენომენის განცდა-გააზრებისათვის XX საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში; II. XX საუკუნის II სახევის ქართული კრიტიკა ვაჟა-ფშაველას მრწამსის შესახებ („გველისმჭამელის“ მიხედვით); III. ვაჟა-ფშაველას ფემომენის მხატვრული ფორმები XX საუკუნის ქართულ მწერლობაში („გველისმჭამელისა“ და „ლამარას“ იდეური მსგავსება-განსხვავებანი; IV. ვაჟა-ფშაველას ეთნოგრაფიული წერილების ექო ქართველ მწერალთა შემოქმედებაში („ხოგაის მინდია“).

წიგნს ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია.

ნ.ფ.

გ) შემოქმედება და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა

კ. აბაშიძე

ვაჟა-ფშაველა ნიგნში: ეტიუდები მე-19 საუკუნის
ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. 2
ქუთაისი, 1912, გვ. 185-241

წერილის შესავალ ნაწილში ავტორი მსჯელობს ლიტერატურულ მიმართულებათა განვითარების ზოგად ტენდენციებზე, განიხილავს ნატურალიზმის, რეალიზმის, სიმბოლიზმისა თუ რომანტიზმის თავისებურებებს. სტატია თემატიკის მიხედვით დაყოფილია ოთხ თავად. პირველ თავში ავტორი ვაჟას ბუნებისადმი დამოკიდებულებაზე, პოეტისათვის ბუნების მნიშვნელობაზე საუბრობს და წარმოაჩენს იმ კონკრეტულ მხატვრულ სახეებს, რომლებითაც ვაჟა აცოცხლებს ბუნების სურათებს. თემატურად პირველი თავის გაგრძელებაა მეორე თავიც, რომელშიც ავტორი ცდილობს წარმოაჩინოს ბუნებასა და ადამიანს შორის კავშირის კანონზომიერება, ადამიანის ადგილი სამყაროში. ავტორს შემოაქვს ზეკაცის თემატიკაც, რომელსაც განიხილავს „გველის მჭამელის“ მაგალითზე. მეოთხე თავში მკვლევარი წარმოაჩენს ინდივიდისა და საზოგადოების ურთიერთმიმართების პრობლემებს „ალუდა ქეთელაურისა“ და „სტუმარ-მასპინძლის“ მაგალითზე, საუბრობს სიყვარულის მოტივებზე ვაჟას შემოქმედებაში. მკვლევარი ასკვნის, რომ ვაჟა-ფშაველას პოეზია კანონიერი მემკვიდრეა ჩვენი ლიტერატურის განვითარებისა, ვაჟა „შეიქმნა ჩვენში სიმბოლიზმის დამწყები და განმამტკიცებელი.“ აქვე სტატიის ავტორი შენიშვნას გამოთქვამს ვაჟას პოეზიის ტექნიკური მხარის შესახებ, რომელიც, მისი აზრით, ვერ არის ისეთივე უნაკლო, როგორც პროზაში.

ნ.მ.

ა. არაბული

ვაჟა-ფშაველას პოეტურ სამყაროში თბილისი, 1990

ნიგნში განხილულია ხალხურ სიტყვიერებასთან ვაჟა ფშაველას შემოქმედებითი დამოკიდებულების რიგი საკითხები; ნაჩვენებია პოეტის შინაგანი სიახლოვე ფშავ-ხევსურეთის უძველეს მითოლოგიურ წარმოდგენებთან.

ავტორი ეხება ვაჟას პოეზიის რჩეულ ნიმუშებს, ყურადღებას ამახვილებს ე.წ. თვითგამეორების მხატვრულ ხერხზე და სათანადო ანალიზის გზით მიდის დასკვნამდე, რომ ლექსი „მთას ვიყავ“ პოემა „გველის მჭამელის“ წინარე ლიტერატურული სახეა, ანუ, სხვაგვარად, ხსენებულ ლექსში გატარებული აზრი მისი შექმნიდან ერთი ათეული წლის შემდგომ გაღრმავდა და გაიშალა ფილოსოფიური განზომილების ეპიკურ ნაწარმოებში; ავტორისათვის თანამიმდევრული განსჯის ობიექტად იქცა ლირიკულ ქმნილებაში დასმული და ჩამოყალიბებული, ყოველი ეპოქისათვის ფასეული და აქტუალური პრობლემა ადამიანის საამსოფლო დანიშნულებისა, გარესინამდვილესთან მისი მიმართებისა.

მკვლევარი ფაქტობრივი მონაცემების საფუძველზე წარმოაჩენს თამარ მეფის სახეს ქართულ ზეპირსიტყვიერებასა და ვაჟა ფშაველას შემოქმედებაში; მიუთითებს, რომ თამარის პიროვნების ჰიპერბოლიზებას ვაჟას ნააზრევში მყარი ნიადაგი მოეძვეება, ერთი მხრივ, მრავალფეროვანი ფოლკლორული წყაროების, ხოლო, მეორე მხრივ, ისტორიული მატრიანებისა და ძველი ქართული მწერლობის თვალსაჩინო ძეგლების სახით.

შესწავლილია ზვიადაურის არაორდინარულობის გადმოსაცემად გამოყენებული მეტაფორის — „ცით ჩამოსული სვეტადა“ — მითოსური ძირები. გარდა ამისა, ნიგნი მოიცავს კიდევ რამდენიმე წერილს, რომელთა მიზანია, ფოლკლორულ-ლიტერატურული ურთიერთობის დღემდე ნაკლებად ყურადღებული საკითხების წინ წამოწევა და გაშუქება.

ა.ა.

გ. ასათიანი

„ვეფხისტყაოსნიდან“ „ბახტრიონამდე“
თბ., 1974, გვ. 336-402

ნიგნში ავტორი საუბრობს იმ მწერლებზე, რომელთაც არსებითად გაამდიდრეს ქართული პოეტური აზროვნება XIX საუკუნეში. ცხადია, მათ შორისაა ვაჟა-ფშაველაც. მკვლევრის აზრით, სინამდვილის „მატერიალისტური ხილვა“ ჯერ კიდევ არ არის მთელი სისრულით რეალიზებული სახეთა შინაგან სტრუქტურაში ილიასა და აკაკის შემოქმედებაში. ამ მხრივ ვაჟა-ფშაველას პოეზია ახალი ნაბიჯია ქართული რეალიზმის განვითარების გზაზე. „მხატვრული მატერიალიზმი“ აქ თავის მწვერვალს არწევს. ისევე, როგორც „ვეფხისტყაოსანში“, ვაჟასთან ქვეყანა ამეტყველებულია „უთვალავი ფერით“. აქ კვლავ აღორძინებულია სიცოცხლის კულტი, რომელიც თავისი შინაარსით, რა თქმა უნდა, ბევრად უფრო ფართოა, ბევრად უფრო საღი და ყოვლისმომცველი, ვიდრე ალ. ჭავჭავაძის ჰედონიზმი და ამ ფართო მნიშვნელობით საკუთრივ კლასიკურ მსოფლგანცდას უახლოვდება.

მკვლევრის აზრით, ვაჟა ფშაველას პოეტურ აზროვნებაში მთავარია არა თავისთავად ეს თვისება, კიდევ უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, რომ მის მიერ შექმნილ პოეტურ სისტემაში გენი-ალური ნათელხილვით განჭვრეტილია „რეალურისა“ და „იდეალურის“ ურთიერთგანმსჭვალავი ერთიანობა. ეს არის არსებითად განსულდგმულელებული“, ფრთაშესხმული მატერიალიზმი.

ვაჟას პოეტურ მემკვიდრეობაში თავის ზენიტს აღწევს გასული საუკუნის ქართული რეალისტური მწელობის ჰეროიკული შემართებაც.

ვაჟას მემკვიდრეობა, როგორც დამაგვირგვინებელი საფეხური ეპოქის ლიტერატურული განვითარებისა, სავსებით ცხადყოფს ამ პროცესის შინაგან აზრს: ვაჟა-ფშაველას რეალიზმი ჰეროიკული რეალიზმია.

მკვლევრის აზრით, სწორედ ვაჟამ ასწია პოეტური აზროვნების ევოლუციის ახალ საფეხურზე შვიდსაუკუნოვანი ინტერვალის შემდეგ რუსთველური რენესანსული ჰარმონია.

ნ.ფ.

წიგნში მკითხველი გაეცნობა ავტორის უაღრესად საინტერესო და ორიგინალურ ხედვას, ღრმა და საფუძვლიანი ანალიზის შედეგად მიღებულ დასკვნებს. მკვლევარი, ერთი მხრივ, აფასებს ვაჟას შემოქმედებას, როგორც ქართული მწერლობის განვითარების კანონზომიერ საფეხურს, რომელიც ილიასა და აკაკის შემოქმედებათა ბუნებრივი გაგრძელებაა. მეორე მხრივ კი, ვაჟას შემოქმედების ორიგინალობისა და თავისებურებების ახსნისას მის ლიტერატურულ შეხედულებებზე ამახვილებს ყურადღებას. ვაჟას ესთეტიკური მრწამსის, მეთოდის, პოეტური აზროვნების თავისებურებების შესახებ ქართულ კრიტიკაში არსებული პრობლემური საკითხების გადაჭრისას გ. ასათიანი პირველხარისხოვან მნიშვნელობას თვით მწერლის მოსაზრებებს ანიჭებს. მკვლევარი ვაჟას ესთეტიკური თვალსაზრისის თანდათანობით განვითარებასა და ლიტერატურაში მათ ასახვას უთუოდ გასათვალისწინებელ გარემოებად თვლის, თუმცა მწერლის შემოქმედებითი კრედოს გამთლიანების უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად ხალხურ შემოქმედებასთან სიახლოვეს მიიჩნევს.

მკვლევარი საყურადღებო დასკვნებს გვთავაზობს ვაჟას წერილების („გმირის იდეალი ფშაურ პოეზიის გამოხატულებით“, „ფიქრები“, „ნიჭიერი მწერალი“, „მცირე რამ „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ“) განხილვის შემდეგ: „ხალხურობა და რეალიზმი ორი ქვაკუთხედი ვაჟას მხატვრული მსოფლგაგებისა“ (გვ. 248). ამავე დროს, რომანტიკულისა და რეალისტურის შეუღლებას ფშაურ პოეზიაში ვაჟას სამწერლობო კრედოსთვის მნიშვნელოვან მახასიათებლად და გასათვალისწინებელ ფაქტორად წარმოაჩენს. ვაჟას მკვლევარი რეალისტური აზროვნების უმაღლეს საფეხურად და კანონზომიერ დასასრულად თვლის.

ე.ჩ.

დ. ბენაშვილი

ვაჟა-ფშაველა. შემოქმედი და მოაზროვნე თბ. 1961

მონოგრაფია მოიცავს შესავალსა და 11 თავს. შესავალში მეცნიერი მიმოიხილავს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების შესწავლის სხვადასხვა ეტაპებს: კ. აბაშიძის, ივ. გომართლის, ჯ. ჭუმბურიძის, მიხ. ზანდუკელის, ს. დანელიასა და სხვათა სამეცნიერო კვლევებს. მეცნიერი რუსული და ფრანგული სიმბოლიზმის გაანალიზების საფუძველზე მიიჩნევს, რომ ვაჟა-ფშაველას არც შემოქმედებითი მეთოდი და არც ესთეტიკური კონცეფცია არ ენათესავება სიმბოლიზმს. მკვლევარი მწერლის შემოქმედებიდან გამორიცხავს ანიმიზმსა და პანთეიზმსაც; დ. ბენაშვილი განიხილავს ვაჟა-ფშაველას თანამედროვე მკვლევართა შეხედულებებს; ემიჯნება მოსაზრებას, რომ მწერლის შემოქმედება კამერულია და აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის სოციოკულტურულ კონტექსტს ვერ სცილდება.

დ. ბენაშვილი დეტალურად მიმოიხილავს მწერლის ბიოგრაფიას, რადგან მიიჩნევს, რომ ყოფით დეტალებს დიდი მნიშვნელობა აქვს შემოქმედების ანალიზისას. შემდეგ თავში მეცნიერი საუბრობს მწერლის პოემების ქართულ მითოსთან მიმართების საკითხებზე, პიროვნულისა და ზეპიროვნულის დიალექტიკაზე ვაჟა-ფშაველას ეპოსში; დ. ბენაშვილი განსაზღვრავს მწერლის პოეტური ტექსტების ძირითად შენაკადებს. მისი აზრით, პოეტი მხატვრულად გადაამუშავებს როგორც მარადიულ, მეტაფიზიკურ, ასევე დროის ადეკვატურ, აქტუალურ პრობლემათიკას. შემდეგ ნაკვეთში მეცნიერის მთავარი მსჯელობის საგანია ადამიანისა და ბუნების ძალთა დამოკიდებულება სამყაროში. ვაჟას დრამატურგიზე მსჯელობისას კი მეცნიერი აანალიზებს ცალკეული გმირების ხასიათებს, ტიპიზაციის მეთოდს; სიუჟეტური ქარგისა და კომპოზიციის, დიალოგებისა და მონოლოგების ორგანიზების ტექნიკურ საკითხებსაც.

მკვლევარი საგანგებო ყურადღებას უთმობს მწერლის ეთიკურ-ესთეტიკური ღირებულებების ანალიზს, თემატურად და თანმიმდევ-

რულად განიხილავს მწერლის ეთნოგრაფიულ და ფოლკლორისტულ ნაშრომებს; მსჯელობს ვაჟა-ფშაველას დამოკიდებულებებზე ფშავ-ხევსურული წეს-ჩვეულებებისადმი; ცალკეული ადათების ჩამოყალიბებისა და განვითარების ისტორიებზე;

ნაშრომის ბოლოს მკვლევარი განიხილავს ვაჟას ტექსტების ვარიანტებს და იმ დროისათვის არსებული გამოცემების ხარვეზებიდან გამომდინარე, სვამს ვაჟა-ფშაველას მეორე აკადემიური გამოცემის მომზადების საკითხს.

ზ.ც.

ი. ბოცვაძე

ვაჟა-ფშაველა და მისი კრიტიკოსები საბჭოთა საქართველო, 1965

იოსებ ბოცვაძე ამ ნაშრომში თანამიმდევრულად მიმოიხილავს ყველა იმ მოსაზრებას, რაც კი გამოთქმულა ქართულ სინამდვილეში დღიდან ვაჟას ლიტერატურულ სარბიელზე გამოსვლიდან პოეტის გარდაცვალებამდე (ი. მანსვეტაშვილი, ივ. გომართელი, გრ. ყიფშიძე, ილ. ნაკაშიძე, კ. აბაშიძე, ი. ვართაგავა და სხვანი);

კრიტიკოსები ხშირად ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებებს გამოთქვამენ. მათ შეხედულებებს ახლავს თავად იოსებ ბოცვაძის მოსაზრებებიც ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით; კერძოდ, რა დამოკიდებულება გააჩნია ვაჟა-ფშაველას ენისადმი; რას გულისხმობს პოეტი პატრიოტიზმის ცნებაში; რომელ ლიტერატურულ მიმდინარეობას მიაკუთვნებენ მწერალს; რაა მისთვის სამშობლო, ბუნება და როგორ ახერხებს მის ასახვას შემოქმედებაში და სხვა;

ზ.ც.

წახნაგები
თბ., 1983 (გვ. 54-72)

კრებულში შესულია წერილები და ნარკვევები ქართულ და ფრანგულ ლიტერატურასა და ლიტერატურულ ურთიერთობებზე. ავტორი აშუქებს პოეზიისა და პროზის ყველაზე მნიშვნელოვან მოვლენებს, განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს 70-იანი წლების ლიტერატურული პროცესების განხილვას.

კრებული შედგება ორი ნაწილისაგან. პირველი ნაწილი ეხება პოეზიას, სადაც შედის შვიდი წერილი; „ბოდლერის ცივი მზე“, „თეთრი მალარმე“, „ვაჟა-ფშაველას პოემების კომპოზიცია“, თ„აპოლინერია“, „თავის ქალა, სამკაული და ყვავილები“, „სენ-ჟონ პერსი“ და „პოეზია ჯინსებში“. მეორე ნაწილში კი შესულია წერილები ჟან-ჟაკ რუსოს, მარსელ პრუსტის, რომენ როლანისა და სხვათა შესახებ;

პოეზიის ნაწილში ერთი წერილი ეხება ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებას, სადაც ავტორი განიხილავს ვაჟას პოემების კომპოზიციას „სტუმარ-მასპინძლის“ და „გოგოთურ და აფშინას“ მაგალითზე. ავტორი იძლევა პოემის შინაარსის განმარტებულ სქემას და ასკვნის, რომ სიუჟეტურ ლერძს წარმოადგენს ორთაბრძოლა. სხვა პერსონაჟების მონაწილეობა, თუნდაც მსხვერპლის, ლერძს არ ცვლის. კვანძს ხსნის სიკვდილი. მოქმედების დრო ზოგადად წარსულშია გადატანილი. ავტორი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ პოემის სურათები ხშირად ღამის ფონზე იკვეთება. ვაჟა წარმოგვიდგენს პერსონაჟთა თავგადასავალს დილიდან დაღამებამდე. ამის მიღმა იკვეთება ფართო ალეგორია: დაბადებიდან სიკვდილამდე. ციკლი მრავალგზის მეორდება. მას ხან დასაწყისი აკლია, ხან — ბოლო, მაგრამ იგი თითქმის ყოველთვის იგულისხმება მთლიანობაში;

სტ.

კ. გამსახურდია

ხუთი ლექცია თბ., 2005, გვ. 63-89

წიგნში თავმოყრილია გამსახურდიას ხუთი ლექცია: „ვეფხისტყაოსანი“ რუსთაველისა“, მ„ერისა და ისტორიის შესახებ“, „ვაჟა-ფშაველა, კავკასიონის დიადი სულის მესიტყვე“, „მთარგმნელობითი ხელოვნებისათვის“, „საქართველოს დამსხვრეული გვირგვინი“.

წერილში „ვაჟა-ფშაველა, კავკასიონის დიადი სულის მესიტყვე“ ავტორი აღნიშნავს, რომ მე-19 საუკუნე ეპიკის საუკუნეა და ვაჟას ეპიკური ქმნილებები თავიანთი განწყობილებითა და აღნაგობით სულ სხვაგვარია, ვიდრე მე-19 საუკუნის ევროპული დრამა ან რომანი. ვაჟას ლექსებში, შესაძლოა, ყოველთვის არ იყოს მკაცრად გარანდული რითმები, რთული ტროპიკა და მეტაფორათა სისტემა; მისი პოეზია დინამიკური და მძლავრია. ვაჟასთან საგრძნობია ხალხური იდუმალთმეტყველება, მითოსი, მისტიკა. ვაჟას შემოქმედებაში თითქოს სუნთქავს წინასოკრატესეული ხანის იდუმალთმეტყველური სკოლების ცხოვრება, რომლის წიაღშიც ხელოვნება, რელიგია და მეცნიერება ჯერ არ იყო დიფერენცირებული და ერთ მთლიანობას წარმოადგენდა.

შემდეგ ავტორი საუბრობს ვაჟას პოეტურ ენაზე. ჯერ განიხილავს ქართულ სალიტერატურო ენას და მის იმ ტრადიციებს და ნორმებს, რომელიც ვაჟას დახვდა. ფშავ-ხევსურული მეტყველება, გაჯერებული ძველი ქართული ინტონაციით, თანამედროვეობის ქართულზე უფრო მეტადაც გადმოსცემს სპირიტუალური სამყაროს განცდებს.

წერილში საუბარია ვაჟასეულ თავისუფლებაზე. ვაჟასთან თავისუფლება ეთიკური გმირობის გზით მოიპოვება და ამის მაგალითია მინდია, ალუდა, ჯოყოლა, ლუხუმი, კვირია. ეს ის გმირები არიან, რომლებშიც თავის გამარჯვებას ზეიმობს ვაჟას გენია. ამის შემდეგ ავტორი საუბრობს ბუნების როლზე ვაჟას შემოქმედებაში და აღნიშნავს, რომ არც ერთ დიდ პოეტს მსოფლიო ლიტერატურაში არ გაუშუქებია ბუნება ისეთი საღვთისმეტყველო ფილოსოფიური ოპტიკით, როგორც ვაჟას.

სტ.

წიგნი შედგება სამი ნაწილისაგან. პირველ ნაკვეთში წარმოგენილია ორი მონოგრაფია გრიგოლ ორბელიანსა და ნიკოლოზ ბარათაშვილზე. მეორე ნაკვეთში თავმოყრილია ლიტერატურული წერილები, რომელთა შორისაა სტატია „ვაჟა-ფშაველა და ქართული მითოსი“ (გვ. 190-201). მასში აღნიშნულია, რომ ვაჟა-ფშაველას შთაგონების წყაროა საკუთრივ ფშაური ნაკადი ქართული მითოლოგიისა. ეს ნაკადი კი თავისებური სიმბიოზია წარმართული და ქრისტიანული წარმოდგენებისა. მკვლევრის აზრით, ვაჟა დგას ქართველ მთიელთა უძველეს შეხედულებათა და წარმოდგენათა ნიადაგზე, ამოდის ქართული მითოლოგიის უღრმესი ფენებიდან, საკვირველი მხატვრული ძლიერებით ახდენს თავისი პოეტური ხილვების ფიქსაციას, კი არ ყვება არამედ აჩვენებს; ყველაფერი მკითხველის თვალწინ მიმდინარეობს - კი არ მომხდარა, არამედ ხდება. ვაჟას შემოქმედება ქართველ შემოქმედთაგან ყველაზე მდიდარია მითიური ელემენტებით, რაც ქმნის მისი ლირიკისა და ეპოსის უმაღლესი რეალიზმის თავისებურებას. ვაჟა-ფშაველას ლირიკასა და ეპოსში მითოლოგიური წარმოდგენები აბსოლუტიზირებულია, ისინი ნაჩვენებია როგორც რეალობანი. ამიტომაც, რომ ყველაფერი ფანტასტიკური (ღვთაებანი, დევეები, შავეთი, წერა მწერელი) ისე იჭრება გმირების შეგნებასა და ცხოვრებაში, როგორც სინამდვილის სრულყოფილებიანი ნაწილი.

წიგნის მესამე ნაწილს კი ეწოდება „პორტრეტები, მოგონებანი“. იგი მოიცავს მასალას სახელოვან ქართველ მეცნიერებსა და საზოგადო მოღვაწეებზე (გ. ტაბიძე, კ. კეკელიძე, გ. ქიქოძე, ზ. ფალიაშვილი და ა. შ.).

ნ.ფ.

ს. დანელია

ვაჟა-ფშაველა და ქართველი ერი თბ., 1927

მკვლევარი მიმოიხილავს პოეტის შემოქმედებას და გვთავაზობს შემდეგ დასკვნებს: ვაჟას პოეზია პოზიტივურ ნიადაგზე დგას და ის აბსოლუტურად განსხვავდება სიმბოლისტური პოეზიისაგან. ის უფრო უახლოვდება პრიმიტივულ ჰილოძოიზმს ან ანიმიზმს. ბუნებას ძლიერ სენტიმენტალური (და არა სენტიმენტალისტური) იერი გადაჰკრავს. ვაჟას პოეზია აპოლიტიკურია და ეს გარემოება დაკავშირებულია ვაჟას მსოფლმხედველობასთან, ის ანტი-ინდივიდუალისტია. ის თავის რწმენით უმაღლეს ნარმართია, ვიდრე ქრისტიანი. ასეთი მსოფლმხედველობის კაცს ფშავეურ კილოკავზე უნდა ეწერა და კიდევ ასე წერდა. ლიტერატურული ქართული არ შეეფერებოდა მის სულს და ამ ენაზე ის თავისუფლად ვერ გამოთქვამდა თავის გრძნობებს.

ავტორის აზრით, ვაჟა იყო ნარმართი. ნარმართს რომაელებიც უწოდებდნენ პაგანუს-ს. პაგუს ნიშნავს სოფელს, კუთხეს; პაგანუს-ი არის „სოფლის მცხოვრები“, „სოფლელი“. როცა ქრისტიანობამ გაიმარჯვა, მიყრუებულ კუთხეებში, სოფლებში დარჩა კიდევ ნარმართობა და ამიტომ „სოფლელი“ იქცა რომაელთათვის ნარმართის აღმნიშვნელად. ვაჟა-მგოსანი იყო პაგანუს-ნარმართი, რადგან ის იყო სოფლელი.

ნ.ფ.

ბ. დობორჯგინიძე

მითოსი და ვაჟა-ფშაველა, შემოქმედი და მოაზროვნე თბ.1961

მონოგრაფია შედგება შესავალისა და ხუთი თავისაგან. შესავალში ავტორი სხვადასხვა ასპექტით განაწევრებს მსჯელობას მითოსის შესახებ, განსაზღვრავს მის ძირითად პლასტებს: ლოგიკურს, ესთეტიკურსა და რელიგიურს. კრიტიკოსი განიხილავს მითოსური ცნობი-

ერების სპეციფიკას მისი სინკრეტულობიდან გამომდინარე; მიმოიხილავს საკითხის მეცნიერული შესწავლის მისთვის თანამედროვე მდგომარეობას ევროპელ და ქართველ მკვლევართა შორის.

პირველ თავში მეცნიერი საუბრობს უძველესი ადამიანების ცხოვრებისა და აზროვნების წესის შესახებ, რისი ანალიზის შედეგადაც განიხილავს მითოსური, დაუნაწევრებელი ცნობიერების თავისებურებებს..

მეორე თავში მკვლევარი დეტალურად განიხილავს ზოომორფული და ანთროპომორფული აზროვნების მოდელების სპეციფიკას. მითების ანალიზის საშუალებით იგი ცდილობს, განაზოგადოს მითისმქმნელი ადამიანის ცნობიერების თავისებურებები, გარდა ამისა, გამოყოფს ადამიანის ბუნებასთან დამოკიდებულების ძირითად ეტაპებს: უტილიტარულს, ეთიკურსა და ესთეტიკურს.

მესამე თავში მეცნიერი სკრუპულოზურად მიმოიხილავს მითის ყველა ძირითად დეფინიციას (ლევო სტროსი, ლოსევი, მელეტინსკი, ლიფშიცი), ცდილობს, დაადგინოს მითის საზღვრები და განასხვავოს იგი ხელოვნებისგან. მკვლევარი ემიჯნება თეორიას ვაჟა-ფშაველას მითისმქმნელობის შესახებ და აღნიშნავს, რომ მხატვრული აზროვნების ეტაპზე მითისქმნის შესახებ საუბარი მეთოდოლოგიურად უმართებულოა, ვაჟა-ფშაველას საქმიანობა კი ამ კუთხით მითოლოგიური მასალების გადამუშავებით ამოიწურება.

მეოთხე თავი ეთმობა სამყაროს შემეცნების ორგვარი, მხატვრული და მეცნიერული, ფორმების შესახებ მსჯელობას. მეცნიერი წარმოგვიდგენს ვაჟა-ფშაველას თეორიულ ნააზრევსაც ამ საკითხთან დაკავშირებით. მეხუთე თავში მკვლევარი კი განიხილავს მითოსური ცნობიერების შემდგომ საფეხურს — სამყაროს ესთეტიკური მოდელების ფორმირების პროცესს..

ზ.ც.

ვაჟა-ფშაველა
თბ., 1989.

ნაშრომში თავმოყრილია მასალა, რომელიც ავტორს სხვადასხვა სამეცნიერო სესიებსა და სხდომებზე წაუკუთხავს. წიგნი შედგება ექვსი თავისა და რამდენიმე ქვეთავისაგან. ნაშრომში შესწავლილია ვაჟა-ფშაველას რამდენიმე თხზულების შემოქმედებითი ისტორია და გამოკვეთილია პოეტის ხელოვნების ზოგიერთი სპეციფიკური მხარე. ავტორი ვაჟას შემოქმედების ანალიზის საფუძველზე ადგენს ფოლკლორული წყაროებისა და ინდივიდუალური შემოქმედების ურთიერთმიმართების საკითხს. ავტორი საუბრობს ვაჟას მრწამსზე. ამ ასპექტით მსჯელობისას მისთვის ამოსავალი თავად პოეტის შეხედულებებია; შემოქმედებითი ისტორიის კვლევის ზოგად ვითარებაზე მსჯელობის შემდეგ წიგნის ავტორი გამოკვეთს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებით ინტერესს, რომელიც ძირითადად ეთიკური პრობლემათა განისაზღვრება, ხოლო ფონს პატრიოტული, სოციალური, გმირული, ზნეობრივი და ჰუმანური ასპექტები უქმნის.

წიგნის ავტორი ვრცლად საუბრობს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების მოტივებსა და მათ ურთიერთკავშირზე. ამასთან, ცდილობს გაარკვიოს ვაჟას შემოქმედებითი პროცესის წყარო და ნიადაგი. ვაჟას შემოქმედებითი ისტორიის კვლევა ავტორს წარმოადგენილი აქვს სამი ასპექტით: 1. ლირიკა, რომლის გაანალიზების საფუძველზეც მკვლევარი გამოკვეთს მითოსურ მოტივებს – სიკეთესთან დაპირისპირებულ დემონურ ძალას, რაც თავისი მხროვ ქმნის ჰეროიკული გმირის იდეალს და ვაჟას ლექსებს ხალხური ლირიკის განაყოფად აქცევს. 2. პოემები („გოგოთურ და აფშინა,“ „ეთერი,“ „სტუმარ-მასპინძელი,“ „გველის მჭამელი“); 3. პროზაული თხზულებები („პატარა მწყემსის ფიქრები,“ „ხმელი წიფელი,“ „ბუნების მგოსნები“). ამ თხზულებების მიხედვით მკვლევარი გვესაუბრება იმ ძირითად თემებსა და მოტივებზე, რომლებიც პოეტის შემოქმედების საფუძველს წარმოადგენენ.

ნ.მ.

ი. ევგენიძე

**ვაჟა-ფშაველა
(ცხოვრებისა და შემოქმედების საკითხები)
თბ. 1989; გვ. 1-486**

ნიგნი წარმოადგენს საკმაოდ ვრცელ მონოგრაფიულ ნაშრომს, რომელშიც ავტორის მრავალწლიანი დაკვირვებებია წარმოდგენილი. შედგება შესავლის, ათი თავისა და სახელთა საძიებლისაგან. ავტორის მიზანია წარმოაჩინოს ვაჟა-ფშაველას საარსებო გარემო, ვაჟასადმი ქართული საზოგადოების, უპირატესად კი მხატვრული სიტყვის ოსტატთა დამოკიდებულება-შეფასება, რომელიც იმთავითვე გავლენას ახდენდა მგოსნის შემოქმედებითი პროცესების მიმდინარეობაზე. ვაჟას მოღვაწეობისა და შემოქმედების შესახებ მოცემულია ილია ჭავჭავაძის, აკ. წერეთლის, დ. კლდიაშვილი, ვ. ბარნოვის, ტ. ტაბიძის და სხვათა აზრები.

მკვლევარი შეეცადა ვაჟას პიროვნულ ცხოვრებასთან კავშირში გამოეკვეთა მისივე მხატვრულ ინტერესთა საყრდენი, შემოქმედებითი ისტორიის ასპექტში განეხილა ვაჟა-ფშაველას ლირიკა, პოემები და პროზაული თხზულებები. ცალკე თავი აქვს დათმობილი საბავშვო თხზულებათა სპეციფიკისა და შემოქმედებითი ისტორიის ზოგიერთ საკითხს.

ნ.მ.

შ. ვარაზაშვილი

**ვაჟა-ფშაველას დრამატურგია
თბ., 2010**

ნიგნში მონოგრაფიულადაა შესწავლილი ვაჟა-ფშაველას დრამატურგია ნაშრომში მწერლის დრამატული მემკვიდრეობა შეფასებული და დანახულია არა მხოლოდ ლიტერატურის ისტორიკოსის თვალსაზრისით, არამედ ჩატარებულია ღრმა მეცნიერულ-თეორიული კვლევა.

ნაშრომი 6 კარისა და დასკვნისაგან შედგება: I. პრობლემის კვლევის ისტორიისათვის; მასში აღნიშნულია, რომ ვაჟას დრამატურგიის

კვლევა ძირითადად შემოფარგლულია „მოკვეთილის“ შესწავლით და რომ ეს სფერო მონოგრაფიული შესწავლის საგანი აქამდე არ გამოხდარა; II. ვაჟა-ფშაველას მცირე დრამატურგია; აქ განხილულია „სცენა მთაში“, „სცენები“ (ფშაველას ცხოვრებიდან), „სცენები“ (ხევისურები ქალაქში), „ტყის კომედია“; III. კონფლიქტთა განვითარების თავისებურება ვაჟა-ფშაველას „მოკვეთილში“. IV. ხასიათების წარმოსახვის ხერხები ვაჟა-ფშაველას „მოკვეთილში“. V. „მოკვეთილის“ კომპოზიციური სტრუქტურა; V. „მოკვეთილის“ სცენური სიცოცხლენაშრომის სიახლეა „მოკვეთილის“ სიუჟეტური განვითარებისა და კომპოზიციური სტრუქტურის გამოწვლილვით შესწავლა.

მკვლევრის აზრით, ვაჟა-ფშაველას მცირე პიესები პრობლემათა სიღრმითა და მხატვრული გამომსახველობით არ გამოირჩევიან, მაგრამ ვაჟას დრამატურგიისა და, ზოგადად, მე-19 საუკუნის დრამატურგიის შესაფასებლად მათი გათვალისწინება აუცილებელია. მკვლევარი თვლის, რომ მე-19 საუკუნის ლიტერატურაში არ არის შექმნილი ბახას ხასიათზე უფრო რთული ხასიათი, ვინაიდან მას ბრძოლა უწევს არა მარტო თემის, არამედ, პირველ რიგში, საკუთარი თავის წინააღმდეგ. გარდა ამისა, მკვლევრის აზრით, „მოკვეთილი“ როგორც იდეურ-თემატურად, ისე არქიტექტონიკის თვალსაზრისითაც ახალი მოვლენაა XIX ს. ქართული დრამატურგიის ისტორიაში.

ნაშრომს ერთვის წყაროებისა და გამოყენებული ლიტერატურის სია.

ნ.ფ.

თ. ვასაძე

ორგვარი ცნობიერება

თბ., 2001

ნაშრომს წინ უძღვის წინასიტყვაობა — ინდივიდუალიზმი თუ ეგოცენტრიზმი. მკვლევრის აზრით, ქრისტიანობაში ქართველებისთვის განსაკუთრებით მახლობელი და მიმზიდველი აღმოჩნდა მისი ერთ-ერთი ღრმა სანყისი — ინდივიდუუმის თავისთავადი ფასეულობის განმტკიცება. მოგვიანებით კი მიზეზთა გამო გაბატონდა ინდივიდუ-

ალიზმის ეგოცენტრიზმად გადაგვარების ტენდენცია; ეს ტენდენცია განსაკუთრებით ძნელად შესაზღუდავი საქართველოს რუსეთის იმპერიაში მოქცევის შემდეგ გახდა. სწორედ ამ ჭრილში არის წიგნში განხილული ქართველ კლასიკოსთა შემოქმედების ასპექტები. ერთ-ერთ ნაკვეთში — „გველის მჭამელი“ — „მონინება სიცოცხლის მიმართ“ — არა მარტო მინდიას დამოკიდებულებაა განსაკუთრებული სიცოცხლის მიმართ, არამედ შენიშნულია, რომ სწორედ ასეთივეა ვაჟას პროზაში გამოხატული ბუნების სამყარო. ვაჟას პროზაშიც ბუნების არსი სიცოცხლის წყურვილი და სიკვდილისგან განზიდვანაა. „მონინება სიცოცხლის მიმართ“ — ალბერტ შვაიცერის მოძღვრების ფუნდამენტური ფრაზაა. ეს ფრაზა, მკვლევრის აზრით, ვაჟასთვისაც ძირეული ჭეშმარიტებაა.

ნ.ფ.

ჯ. კაშია

გველისმჭამელი, გაგების ცდა პარიზი, 1989

ნაშრომი დაყოფილია თავებად, რომლებიც, თავის მხრივ, შეიცავს ქვეთავებს.

ავტორის აზრით, „გველისმჭამელის“ ნაკითხვა ვაჟას შემოქმედების ფონზე გვარწმუნებს, რომ ვაჟას არსებობა განსაკუთრებული შეპყრობილობა იყო. ვაჟამ ქართულ ენაში დაინახა ყოფიერების მარადიული არსება და დაგვიხატა ყოფიერების არსებობის ტრაგედია სანუთროში. ვაჟას თემატიკა არის თავისუფლება, მარტოობა, პატრიოტიზმი, სიყვარული, სიკვდილი, პიროვნება, ღმერთი, სამყარო, ბუნება, კულტურა და მათი კავშირი.

„გველისმჭამელი“ ყოფიერების და არსებობის, დროისა და დროულობის, მარადიულობისა და წარმავალობის, ყოფნისა და არყოფნის, სიცოცხლისა და სიკვდილის, სიყვარულისა და სიძულვილის, სიხარულისა და ტანჯვის, ნამდვილისა და მოჩვენებითის სიმეტრიულ სახეზე

მყოფობას გვიხატავს. ამ სიმეტრიათა ველში აღმოჩენილმა ინდივიდმა იმისათვის, რომ შეძლოს არსებობა, უნდა აირჩიოს თავისი გზა.

ავტორის აზრით, „გველისმჭამელს“ მკვეთრად გამოხატული რიცხვთა სიმბოლიკა უდევს ფორმათწყობის პრინციპად. სულ ნაწარმოებში 12 თავია ($3+4+5=12$). ყოველი რიცხვი და მათი ჯამები საკრალურ სიტყვებს წარმოადგენს $3+4=7$; $3+5=8$; $4+5=9$. პირველი ნაწილი 3 ნაწილისაგან შედგება, მეორე — ოთხისგან, ხოლო მესამე — ხუთისგან.

მკვდარი კაცი არ გარდაიცვლება. იგი კვდება, როგორც „ხმელი“ ფიჩხი, როგორც „ლელვის ხე“. იცხოვროს თუგინდ ორი ათასი წელი. იმისთვის, რომ სიკვდილს გადააბიჯოს, მან უნდა შეიგნოს, გააცნობიეროს და მოინანიოს თავისი ცოდვები. მან თავისი თავი უნდა დაწვას ბუნებისათვის ადგილის გასათავისუფლებლად, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას არა აქვს სიცოცხლის გაგრძელების უფლება. იგი კვდება.

მინდიათ თვითმკვლელობით გასცა პასუხი მის წინაშე დასმულ უძირითადეს კითხვას: აქვს თუ არა უფლება სიცოცხლისა ადამიანს, რომელმაც თავის არსებას, თავისი არსებობის პრინციპს, თავის შესაქმეს უღალატა და მით შეიქმნა ყოველი ბუნების მკვლელი. ამიტომ არის „გველისმჭამელი“ მითოქსისტენციალური ნაქმნი, ანუ მითურქმნა.

მკვლევარი თვლის, რომ ამგვარად იხსნება გზა „ჭირთა აქიმობისა“, გზა თავნებობის მაცდურობის დაძლევისა და გამოფხიზლებისა, გზა „მეორედ შობისა“. მითურქმნის ესთეტიკურ და ეთიკურ მისტიერიაში ჩაძირვით ადამიანი იხილავს თავის ჭეშმარიტ მდგომარეობას და ამიერიდან მის ხელთაა ყოველივე. მისმა არჩევანმა უნდა განსაზღვროს მისი გზა და პიროვნული შესაქმე.

წიგნს ახლავს შენიშვნები.

სტ.

მ. კვესელავა

ფაუსტური პარადიგმები ნიგნი II. თბ. 1961, გვ. 66-668.

მიხეილ კვესელავას ორტომეულში „ფაუსტური პარადიგმები“ ერთ-ერთი ნაკვეთი, „ლაშარის გორი“, ეთმობა ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებების განხილვას. მკვლევარი, ჩვეული მხატვრული მანერით, რომელიც ქვეთავების სათაურებშიც გამოვლინდება (პირიმზე, მეტყველი ბუნება, ბუნების გული, მზის სათავე, ლუხუმის გაზაფხული და ა.შ.), განიხილავს ვაჟა-ფშაველას კონცეპციებს ბუნებრივი და დემიურგული ძალების შესახებ. მეცნიერი საგანგებოდ შეისწავლის სინათლის, მზიური სანყისის ფუნქციას ვაჟა-ფშაველასა და გოეთეს შემოქმედებაში; მკვლევარი თვლის, რომ გოეთესა და ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში მზეს რელიგიური დატვირთვა არ ენიჭება, იგი კოსმიური მთლიანობის ნაწილია, თუმცა მის ცენტრში მოიაზრება.

მკვლევარი საუბრობს ვაჟა-ფშაველასა და გოეთეს იმ გმირების შესახებ, რომლებშიც ხედავს „მშვენიერ“ (გოეთე) / „დიდებულ“ (ვაჟა-ფშაველა) ადამიანს. განსაკუთრებით უღრმავდება ფაუსტისა და მინდიას გმირებს, რომელთა შორის შედარების საფუძველს პოულობს. მ. კვესელავა მიიჩნევს, რომ ფაუსტური იდეების რეინტეგრაციის თვალსაზრისით ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება სპეციალურ ანალიზსა და დიდ ყურადღებას საჭიროებს. მკვლევარი უარყოფს აზრს, რომ ვაჟა-ფშაველა ვერ სცდება აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის კულტურულ არეალს, რომ მისი შემოქმედება კამერულია თავისი ბუნებით.

მეცნიერი განიხილავს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებით მეთოდებს და ადარებს მას გოეთეს მხატვრულ მეთოდოლოგიას. ასაბუთებს მოსაზრებას, რომ ბუნების ელემენტთა გაპიროვნება ვაჟა-ფშაველასთან არის არა თვითკმარი ესთეტიკური მოვლენა, არამედ შემოქმედებითი მეთოდი ემყარება ავტორის მსოფლალქმას.

მ. კვესელავას ნაშრომში არ არის გაზიარებული ვაჟა-ფშაველას სიმბოლისტიკის, ანთროპომორფისტიკის, ანიმისტიკის, ან ჰალოძო-

ისტობის იდეა. მკვლევარის აზრით, ბუნების ვიტალური გადმოცემა განპირობებულია არა რომელიმე ზემოხსენებული მიზეზით, არამედ მწერლის პოეტური ფანტაზიით. მეორე მხრივ, მეცნიერი უმართებულად მიიჩნევს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში პანთეისტური პლასტიკების სრულიად უგულვებლყოფას.

სტ.

გრ. კიკნაძე

**ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება
„სახელგამი“, 1957**

გრ. კიკნაძის მონოგრაფია „ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება“ შედგება შესავლის, ბოლოსიტყვისა და სამი ნაწილისაგან: I. პატრიოტული ნაკადი ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში, პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის პრობლემა, ბუნების გრძნობა, ბუნების ვაჟასეული გაგების საკითხი, „გველის-მჭამელი“; II. ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ხალხურობა, წერის მანერა, მხატვრული პროზა, დრამატული თხზულებანი, გმირთა დახატვის ხერხები ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში; III. ვაჟა-ფშაველა — ქართველ მწერალთა მემკვიდრე და წინაპარი, ვაჟა-ფშაველას პორტრეტი.

გრ. კიკნაძის ნაშრომის განსაკუთრებულ ღირსებად უნდა ჩაითვალოს, რომ მიუხედავად ნახევარსაუკუნოვანი სიძველისა, ის რჩება ვაჟას ცხოვრებისა და შემოქმედებითი გზისა თუ ასპექტების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოკვლევად.

მკვლევარი ვაჟას შემოქმედების განხილვას პატრიოტული თემატიკით იწყებს, რადგან თვლის, რომ სწორედ პატრიოტულ გრძნობას დაუკავშირდა მისი წერის თავისებურებათა საკითხი. მასალის შერჩევის შესახებ მკვლევარი კონკრეტულ მოსაზრებას გვთავაზობს: მისი აზრით, XIX საუკუნის II ნახევარში წამყვანი ტენდენციის (ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის) შესახებ ჩამოყალიბებულმა თვალსაზრისმა ბუნებრივად განსაზღვრა უკეთესი მომავლის ჯანსაღი სურვილი, რამაც განაპირობა სამშობლოს მდგომარეობასა და მომა-

ვალზე ფიქრი ვაჟას შემოქმედებაში. ამკარად პატრიოტული საკითხების გვერდით პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის პრობლემის სახით წარმოჩნდა ვაჟას ინტერესი ადამიანთა საზოგადოებრივი ურთიერთობის საკითხისადმი. ამავე დროს, მკვლევარი ჯეროვან ყურადღებას უთმობს ვაჟას შემოქმედების ასპექტებს, სადაც იკვეთება მწერლის ფიქრი ბუნების მრავალსახიანობის, რაობის, მისადმი ადამიანის დამოკიდებულების, თვით მწერლის მიმართების შესახებ. აქვე იკვეთება მონათესავე საკითხთა მთელი წყებაც, რომელთა საფუძვლიანი ანალიზის შედეგს თითოეული თავის ბოლოს დასკვნის სახით გვაცნობს ავტორი. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ვაჟას შემოქმედების ქართველ მწერალთა შემოქმედებით ნააზრევთან კავშირის გამოკვეთა, რაც უცნაურ ტენდენციას (ვაჟას შემოქმედების არასწორად შეფასებისა, დამცრობისა თუ დამახინჯებისა) არგუმენტირებულად ეწინააღმდეგება.

მონოგრაფიას ასრულებს ბოლოსიტყვა, რომელშიც ავტორი ახლებურად აფასებს ვაჟას შემოქმედების შემფასებელთა მოსაზრებებს და ამკვიდრებს ახლებურ მიდგომას: ვაჟას ენა შესანიშნავი სალიტერატურო ქართულია, თავისებურება კი პოეტის სამწერლობო პოზიციით განპირობებული. ავტორი „ფშავის ვინრო ხეობაში ჩაკეტილი“ (ერთ-ერთი ბრალდება) მწერლის ღირსებად თვლის, რომ „ჩვენი ქვეყნის ეს მხარეც მოაქცია საზოგადოებრივი ინტერესების სფეროში“.

ე.ჩ.

გრ. კიკნაძე

ლიტერატურის თეორიისა და ისტორიის საკითხები

თბ., 1978, გვ. 5 -184

გრ. კიკნაძის ნიგნში „ლიტერატურის თეორიისა და ისტორიის საკითხები“ ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების შესახებ სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებული გამოკვლევებია თავმოყრილი. მკითხველი გაეცნობა გრ. კიკნაძის ექვს ნერილს: ვაჟას ფენომენი, ვაჟა-ფშაველა ლიტერატურისა და ხელოვნების შესახებ, ვაჟა-ფშაველა ზიგმუნდ ფროიდის წინააღმდეგ, ვაჟა-ფშაველას პროზის სტილი, ვაჟა-ფშავე-

ლას პოემა „ბახტრიონი“: ზოგადი დახასიათება, მეტაფორა, გაპიროვნება ანუ პერსონიფიკაცია, რითმა; ვაჟა-ფშაველას ხუთი პოემა.

I. მკვლევარი ვაჟას ფენომენს და თავისებურებებს წარმოაჩენს მის სახელთან უშუალოდ დაკავშირებული თემებისა და მოტივების, გარე და შინა სამყაროსადმი მისი მიდგომის თავისებურებათა გათვალისწინებით. გრ. კიკნაძე ვაჟას ღირსებად და ფენომენის განსაზღვრისთვის მნიშვნელოვნად თვლის დიად გრძნობათა სამყაროს, რომელიც მწერალმა იქ აღმოაჩინა, სადაც მას არავინ ელოდა. ძველთაძველი და ისტორიული მასალისადმი ინტერესი კი ვაჟასთან სიძველისადმი ინტერესს არ ემთხვევა, რადგან მკვლევარი ფიქრობს, რომ ჰუმანურობის ძლიერ ნაკადად მომდინარე ვაჟას შემოქმედება ჩვენს თანამედროვეობას შორიდან ერთვის, როგორც შინაარსეულად მისი მიუცილებელი ელემენტი.

II. კრებულში გრ. კიკნაძე ყურადღებას მიაპყრობს ვაჟას ხედვას ლიტერატურისა და ხელოვნების შესახებ. მკვლევარი თანმიმდევრულად წარმოაჩენს ვაჟას ლიტერატურული მრწამსის ჩამოყალიბების რთულ პროცესს, გამოკვეთს როგორც ვაჟას ადრეულ თხზულებებში (ძირითადად, ლექსებში), ისე პუბლიცისტიკისა და თეორიული მსჯელობის სახით თავჩენილ შეხედულებებს;

III. ფროიდიზმი, „კლასიკური ფსიქოანალიზი“ და ამ მეთოდის მოშველიება ხელოვნების აღსაქმელად (გასაანალიზებლად) უაღრესად საინტერესო საკითხია, რადგან ავტორი, ერთი მხრივ, წარმოაჩენს ვაჟას სიდიადეს და, მეორე მხრივ — ფროიდის მეთოდის (თუ მიმდევართა ცდას, მხატვრული ტექსტის ფროიდისეული სისტემით აღქმისა) ტენდენციურობასა და სიმცდარეს. გრ. კიკნაძე ფროიდის ფსიქოანალიზის მეთოდით იკვლევს ვაჟას შემოქმედებას. შედეგად ცხადი ხდება, რომ ვაჟას გმირების მოქმედებათა გასაანალიზებლად ფსიქოანალიზის მეთოდი უძლურია. ვაჟას შემოქმედებაში სრულიად არ არის ის საფუძველი, რაც ადამიანის კონფლიქტის მიზეზად და ამ კონფლიქტის გამოვლენად მიუჩნევათ ფროიდისტებს

IV. მკითხველისთვის მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ თხზულების გაცნობით გამოწვეული განცდა-ემოცია, არამედ ისიც, თუ როგორ, რა

საშუალებებით აღძრავს მწერალი ამ გრძნობებს. ავტორი ვაჟას პროზაში გამოკვეთს მოთხრობათა ერთ წყებას, რომელთა თხრობის სტილიც ერთგვაროვნებით გამოირჩევა („ია“, „ხმელი წიფელი“, „კლდემ მხოლოდ ერთხელ სთქვა“, „მთის წყარო“, „შვლის ნუკრის ნა-ამბობი“). ვაჟა არ იჩენს თავს გმირთა განცდაში. ჩაურევლობა თხრობაში და გამოუცდებლობა გამოიყენა მიზნის მისაღწევად. დეტალიზაცია, უწყვეტი კავშირი მკითხველთან, ინტიმიზაცია, ლირიკულობა, სტილურ-ენობრივი საშუალებები, ლირიკული ლექსიკა, მხედველობითი ხატებით დასურათხატება, რომლებიც მოძრაობას შეიცავენ, ენობრივი საშუალებებით განმტკიცებული სუბიექტის აქტივობა, კონტრასტებით თხრობა, ენობრივი საშუალებებით მიღწეული სტილისტური მთლიანობა. სწორედ ერთიან სტილისტურ რკალში ამ გამომსახველებითი საშუალებებით იკვეთება რეალისტური სტილი და ჰუმანისტური თვალსაზრისი: შეიტანოს ჰუმანურობის იდეა ადამიანის შეგნებაში და აქციოს მისი მოქმედების წარმმართველ პრინციპად.

V. ბახტრიონი. გრ. კიკნაძის ეს წერილი მკითხველს პოემას რამდენიმე ასპექტით აცნობს და ოთხი ქვეთავისგან შედგება. თავის მხრივ, ეს ქვეთავები თემატურ პუნქტებს აერთიანებს: 1. პოემის მიმოხილვა; 2. მეტაფორა; 3. გაპიროვნება, ანუ პერსონიფიკაცია; 4. რითმა.

ავტორი „ბახტრიონის“ მიიჩნევს არა მხოლოდ ისტორიულ ან საგმირო, არამედ საგმირო-ისტორიულ თხზულებად; წარმოაჩენს თემასა და იდეას; მკითხველი გაეცნობა პოემის მხატვრული ანალიზის რამდენიმე ასპექტს: კომპოზიცია, ფაბულა, სიუჟეტი; პერსონაჟები; ბუნებისადმი მიმართება; გამომსახველობითი შესაძლებლობანი და ა.შ. რაც აძლევს ავტორს საშუალებას განაცხადოს, რომ ფორმალური ხერხების კვლევის შედეგად გამორიცხულია, ვაჟა იმ ავტორებს გავუთანაბროთ, რომლებიც თვითონ ქმნიან ჩარჩოებს.

VI. ვაჟა-ფშაველას ხუთი პოემა. 37 პოემის ავტორის შემოქმედებიდან ეს გამოკვლევა გრ. კიკნაძემ ვაჟას მხოლოდ ხუთ პოემას მიუძღვნა. ეს პოემებია „გოგოთურ და აფშინა“, „სტუმარ-მასპინძელი“, „ალუდა ქეთელაური“, „ეთერი“, „გველისმჭამელი“. პირველი ნაწილი მიმოიხილავს თემისა და იდეის თვალსაზრისით ტრადიციულ (მონო-

თემატურ) პოემებს, მეორე და ძირითადი ნაწილი კი ეძღვნება ხუთ პოლითემატურ პოემას. მკვლევარი ამგვარი პოლითემატურობის მიზებს „სულის პოეტის“, ვაჟას, მიზანსა და ამ მიზნის შემოქმედებით გარდასახვაში ეძებს. მკვლევარი წამოჭრის საკითხს: მიზანშეწონილია თუ არა ვაჟას ამ პოემების კვლევა „დაყვანის მეთოდით“, რადგან არც თემა, არც მოტივი და იდეა ამ პოემებში ცალსახა არ არის. ვაჟას ხუთი პოლითემატური პოემის ანალიზის შედეგად მკვლევარი ასკვნის, რომ ხელოვნება ვაჟასთვის ასახავს სინამდვილეს, მაგრამ აქ სინამდვილის ასახვის ხერხი ნაქცევია სინამდვილის ხილვად. მსოფლმხედველობითა და სოციალური შეხედულებებით ვაჟა ილია-აკაკის ხაზის გამგრძელებელია, ხოლო პოეტური თავისებურებებით დიდად გამოირჩევა მათგან, რადგან მისი ხატოვანება „წარმტაცის, სასიამოვნოსა და გასახარელის ფონზე აკმაყოფილებს სიბრძნისმოყვარეთა სულიერ მოთხოვნას“.

ე.ჩ.

ვ. კოტეტიშვილი

ქართული ლიტერატურის ისტორია (XIX საუკუნე) გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბ. 1959, გვ. 581-614

ნაშრომი XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის განვითარების ძირითად ეტაპებს ასახავს. მონოგრაფიას ასრულებს ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და შემოქმედების განხილვა.

მკვლევარი ვაჟას იმ მცირერიცხოვან ავტორთა რიგს მიაკუთვნებს, რომელთა „პირადი ცხოვრება და შემოქმედება გარეგნულადაც ერთი და იგივეა და ეს მაშინ, როდესაც თვით ავტორი თავის შემოქმედებაში მოქმედი პირია.

ავტორი ეხება ვაჟას სამწერლობო კრედოს და მის თავისებურ ხედვას, სინამდვილით განბილებული შემოქმედის პროტესტად მიიჩნევს. საყურადღებოა ავტორის მოსაზრება ადამიანის პიროვნული მეობის, ალტრუიზმისა და კოსმიური სიყვარულის ვაჟასეული გააზრების შესახებ. მკვლევარი თითქოს შემოქმედის წუხილს გრძნობს

ადამიანის მიერ ორი უდიდესი ღირსების: თავისი მეობისა და სხვისი სიყვარულის დაკარგვის შესახებ. ვაჟას ღირსებად მიიჩნევს უნივერსალური ქადაგების: „თავისუფლება თანდაყოლილი ნიჭია“ ბუნების ნიაღში აღმოჩენას.

ვ. კოტეტიშვილი საგანგებოდ მიაპყრობს ყურადღებას არა მხოლოდ თემათა მრავალფეროვნებას, არამედ მხატვრულ ოსტატობას, ფანტაზიას და წარმოდგენის უნარს. მკვლევრის აზრით, ვაჟას შემოქმედებას კარგად ახასიათებს მისივე სიტყვები: „ტანჯული გულის ნაცრემლი“, „ჯავრით ნაკვები“, „სნეული“, მაგრამ არა „ბეჩავი“.

ე.ჩ.

ლ. სულხანიშვილი

ვაჟა-ფშაველას საბავშვო მოთხრობათა ზოგიერთი თავისებურება თბ., 1964

ნაშრომში შესწავლილია ვაჟას საბავშვო მოთხრობები და განხილულია რამდენიმე არსებითი მნიშვნელობის საკითხი, კერძოდ: ვაჟას ემოციური დამოკიდებულება მასალისა და პერსონაჟებისადმი, სიუჟეტის თავისებურებები, დისტანცია ავტორსა და პერსონაჟს შორის, პერსონაჟი და მკითხველი, ფანტასტიკური ვაჟას მოთხრობებში, თხრობის დინამიურობა; ვაჟას იუმორი და მისი გამოსახვის ხერხები.

საანალიზო მასალა მოიცავს ვაჟას 65 მოთხრობას, რომელთაგან, ცხადია, ყველა თანაბარი ღირებულების არ არის. მკვლევარს საგულისხმოდ მიაჩნია, რომ ვაჟა საბავშვო თხზულებებისთვის იყენებს არა მარტო დადებითი ხასიათის მასალას, არამედ უარყოფითი ემოციების გამომწვევსაც. მან ცხოველთა, მცენარეთა და ფრინველთა სამყარო ბავშვის სულიერ სფეროს დაუნათესავა; ნიშანდობლივის ისეც, რომ ვაჟას ყველა პერსონაჟს ახასიათებს ცხოველმყოფელი, ინტენსიური განცდა სიცოცხლის სიყვარულისა.

მკვლევრის დაკვირვებით, ვაჟა ყოველთვის გამოხატავს თავის დამოკიდებულებას პერსონაჟისადმი. ხშირია მოწონებისა თუ სიბრა-

ლულის გამომხატველი ეპითეტები და შედარებები. პერსონაჟები თანაგრძნობით ეკიდებიან ერთმანეთს. შერჩეული ობიექტის თვისებებიდან ვაჟა გამოყოფს ყველაზე დასაფასებელს და ცდილობს, თანაგრძნობა აღძრას მკითხველში.

ნაშრომის ბოლოს გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ვაჟა-ფშაველას საბავშვო პროზის თავისებურებას განსაზღვრავს არა მასალა, არამედ ამ მასალისადმი და პერსონაჟებისადმი ავტორის მიდგომა, რამეთუ სწორედ ამ დამოკიდებულებაში მჟღავნდება ვაჟას ეთიკური მრწამსი — იდეა ჰუმანურობისა.

ნ.ფ.

გ. ქიქოძე

ვაჟა-ფშაველა თბ., 1946

ნაშრომი შეიქმნა ვაჟა-ფშაველას გარდაცვალებიდან სამი ათეული წლის შემდეგ. მკვლევარი საყურადღებოდ მიიჩნევს, რომ განვლილმა დრომ უცხო და გაუგებარი კი არ გახადა მკითხველისათვის ვაჟას შემოქმედება, პირიქით, მან ახლებური სიხცოცხლე შეიძინა. ნარკვევში მოცემულია ვაჟას ცხოვრების და მისი შემოქმედების თემატიკის მოკლე მიმოხილვა. ავტორი საუბრობს ვაჟას ოჯახურ გარემოზე, მის მამაზე, რომელიც სასულიერო პირი იყო და მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა ვაჟას პიროვნების ფორმირებაზე.

ავტორი საუბრობს ვაჟას პოეზიისა და ხალხური ზეპირსიტყვიერების ურთიერთმიმართების საკითხზე. მისი შემოქმედების მოტივებიდან უპირველესად ბუნების თემატიკას გამოკვეთს და ვაჟას მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთ უდიდეს პეიზაჟისტად წარმოგვიდგენს; ავტორი განიხილავს ვაჟას პატრიოტული ლირიკის რამდენიმე ნიმუშს; პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთდაპირისპირების თემატიკას კი წარმოაჩენს „ალუდა ქეთელაურისა“ და „სტუმარ-მასპინძლის“ მაგალითზე. დასასრულ, მსჯელობს ვაჟა-ფშაველას პროზაული თხზულებების შესახებ და შენიშნავს, რომ „ამ მოთხრობებშიც პოეტის

მსოფლმხედველობის ძირითადი იდეაა ასახული... ადამიანსა და ბუნებას შორის ღრმა ნათესაური კავშირი არსებობს, მხოლოდ ეს მსოფლმხედველობა ბავშვისთვის ადვილად მისაწვდომ ფორმებშია გადმოცემული.

ნ.მ.

თ. ქურდოვანიძე

ზეპირსიტყვიერი ვაჟა-ფშაველას პროზაში

თბ., 2010

წიგნში შესწავლილია ვაჟა-ფშაველას მიმართება ფოლკლორთან. პოეტის მოთხრობებში დაძებნილია მთის ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები, რომლებიც საფუძვლად დასდებია დიდი მწერლის ორიგინალურ თხზულებებს. ნაჩვენებია მათი გარდაქმნის ხარისხი და კონკრეტული ფუნქცია.

ნაშრომი რამდენიმე თავისაგან შედგება. ესენია: ფშავ-ხევსურული სინამდვილე და ვაჟას შემოქმედებითი ინტერესები; ოპოზიცია: ადამიანი — ბუნება; დაბრკოლებათა ტრაგიკული გადაულახავობა; მითურ პერსონაჟთა დემითოლოგიზაცია; „უძმოს ძმის“ იდეალიზაცია; მარადიული მუხტი; ლიტერატურული ზღაპრები; ალეგორიული თხრობის ადრესატები; მონათხრობის ხილულობა;

წიგნს ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია.

ნ.ფ.

ი. ჩახმახაშვილი

ვაჟა-ფშაველას მისტიკურ-ზღაპრული სამყარო გამომცემლობა „მერანი“, თბ., 2006

წიგნში განხილულია ვაჟა-ფშაველას მხატვრული პროზის ზოგიერთი ის თავისებურება, რომლითაც ვაჟა არა თუ ესატყვისება დასავლურ მოდერნიზმს და ჩართულია ევროპულ ლიტერატურული ცხოვრების მიმდინარე პროცესებში, არამედ რიგ შემთხვევებში უსწრებს კიდევ მას. ვაჟა შედარებულია უილიამ ბატლერ ლეიტს. ავტორის აზრით, ეს ორი, ერთმანეთისათვის უცხო, შემოქმედი ერთსა და იმავე ისტორიულ დროში ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად ერთი და იმავე ხედვით ქვრეტდა სამყაროს.

წიგნში წარმოჩენილია ის ასპექტები, რომელიც ახასიათებს ვაჟა-ფშაველას მხატვრულ წარმოსახვას მისტიკური და ზღაპრული სამყაროს ხედვისას. ნაშრომი სამი თავისაგან შედგება. პირველ თავად გამოყოფილია „მისტიკა“. კერძოდ, სიზმარი – მისტიკური გამოცხადების კარიბჭე. მეორე თავის საერთო თემა არის თ„ანგელოზი“. ამ ქრილში განხილულია ვაჟას მოთხრობები: „ხელმწიფის დანაბარები“, „საახალწლო სიზმარი“, „მოჩვენება“ და სხვა. მესამე თავს კი წარმოადგენს „ზღაპარი“. ვაჟასთან ამ ჟანრის ტენდენცია უაღრესად ფსიქოლოგიური და ფილოსოფიური ფორმით არის განზოგადებული. ავტორისათვის ზღაპარი მხატვრული სიმართლის გამოსახვის მარჯვე და ორიგინალური ფორმაა.

ნაშრომს წინ უძღვის შესავალი წერილი, ხოლო ბოლოში ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია.

სტ.

მ. ჩიქოვანი

ვაჟა-ფშაველა და ხალხური პოეზია
თბ., 1956

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების კავშირი ზეპირსიტყვიერებასთან მკვლევართა ყურადღების საგანია. მ. ჩიქოვანის წინამდებარე ნარკვევი არის ცდა, მონახოს ვაჟას პოემების ფოლკლორული წყაროები, „ბახტრიონისა“ და „გველისმჭამელის“ ხალხურ-პოეტური წანამძღვრები. სათანადო მრავალფეროვანი ფოლკლორული მასალების მოხმობით, შედარებითა და ანალიზით მეცნიერი არკვევს ამ პოემათა ძირითად მოტივებს და გვთავაზობს შესაბამის დასკვნებს: „გიგლია“ მთლიანად ფშავ-ხევსურულ ხალხურ წყაროებს ეყრდნობა, „გველისმჭამელის“ ძირითადი ქარგა ქართული ფოლკლორიდანაა აღებული, თუმცა ეს მოტივი არაა თავისთავად ქართული მოვლენა; ის ფართოდაა გავრცელებული კავკასიაში, ევროპის, აზიისა და აფრიკის ხალხებშიც. „ბახტრიონში“ კი განსხვავებულ მდგომარეობასთან გვაქვს საქმე: ისტორიული ხედვის კუთხეა გადანაცვლებული — ისტორიული გმირების ნაცვლად პოეტმა ასპარეზი დაუთმო სახალხო გმირებს, დაეყრდნო ხალხის მეხსიერებას, ნაშალა დროის ზღვარი, უშორესი წიალიდან გამოიხმო ფშავ-ხევსურთა გმირები, გვერდში ამოუყენა თუშებს და შექმნა ბახტრიონის ბრძოლის ეპოპეა გასაოცარი მითოსური ფინალით.

ამავე ნარკვევში მეცნიერი გვაცნობს ვაჟას, როგორც ხალხური პოეზიის შემკრებსა და მკვლევარს — ორასამდე ხალხური ლექსის ჩამწერსა და მრავალი ეთნოგრაფიული სტატიის ავტორს.

ბოლოს კი მეცნიერი ეხება მეტად ფაქიზ და ერთგვარად უხერხულ თემას — ვაჟას ქართულს. ის ზუსტად ხსნის და ასაბუთებს, რატომაა განსხვავებული ვაჟას პოეზიისა და პროზის ენა. მისი თქმით, ვაჟა-ფშაველა ხალხური მასალის საფუძველზე ცდილობს, გაამდიდროს ლიტერატურული ენა, მისცეს მას უფრო მეტი მხატვრული ძალა და მოქნილობა.

სტ.

აღნიშნული მონოგრაფია, რომელიც ვაჟას დაბადების 110-ე წლის-
თავს მიეძღვნა, შედგება შესავალი ნაწილისა და ექვსი თავისაგან.
ნაშრომში ავტორი ცდილობს ვაჟას ინდივიდუალური პოეტური და
მითოსური სამყაროს ურთიერთმიმართების საკითხის გარკვევას,
ტრაგიკული გმირების ფერიცვალებისა და ამაღლების (ზოგჯერ და-
ცემის) გარეგანი თუ შინაგანი მიზეზების დადგენას, იმ ეთნიკურ-
მითოსური მასალის წარმოჩენას, რომლის ტრანსფორმაციის მეშვე-
ობითაც დაგვიხატა ვაჟამ პერსონაჟთა მისწრაფებანი ზნეობრივი
იდეალისაკენ. ავტორი განიხილავს სამყაროს მოდელს მითოსური
წარმოდგენების მიხედვით და მიუთითებს, რომ ვაჟას შემოქმედებაში
მხატვრულ-მითოსურ ელემენტებს პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა
ენიჭება.

პიროვნების შინაგანი ფერიცვალების, გარდაქმნისა და ზნეობრივი
ახალშობის საკითხს ავტორი გამოკვეთს „ალუდა ქეთელაურის“ მა-
გალითზე, რომელიც, მისი აზრით, მხატვრული სტრუქტურის სრულ-
ყოფით, ერთიანი პერცეპციით და ექსპრესიული ძალმოსილებით
გამორჩეული პოემაა. ავტორი დეტალურად განიხილავს პოემის პერ-
სონაჟთა ქმედების მოტივებს, გამოკვეთს იმ ფაზებს, რომლებსაც
ისინი ფერიცვალების პროცესში გადიან, დაძებნის პარალელებს მი-
თოსურ გმირებსა და პოემის პერსონაჟებს შორის. ფერიცვალების
თემატიკასთან მიმართებაში მკვლევარი განიხილავს პოემა „გველის
მჭამელს,“ წარმოაჩენს მთავარი პერსონაჟის, მინდიას მხატვრულ
სახეს და საუბრობს მისი მითოსური პროტოტიპის შესახებ.

ნ.მ.

თ. ჩხენკელი

მშვენიერი მძღვეარი 1-ლი გამოცემა, თბ., 1981

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებას თამაზ ჩხენკელი თითქმის ოთხი ათეული წელია იკვლევს. ამ გამოცემაში შესულია 70-იან წლებში გამოქვეყნებული „ტრაგიკული ნიღბები“ (1970) და „მშვენიერი მძღვეარი“ (1970). შემთხვევითი არ არის, რომ ვაჟასეული მშვენიერი მძღვეარი წიგნის სათაურიცაა და თამაზ ჩხენკელის ეს დამოუკიდებელი ნაშრომი ერთგვარი შესავლის — წინასიტყვაობის — ფუნქციასაც ასრულებს „ტრაგიკული ნიღბებისათვის“. ვაჟას პოემებში პიროვნების გარდაქმნის მითოსური საფუძვლების ძიების ავტორისეული გასაღები სწორედ მასში დევს.

ქართულ მეცნიერებაში დღესაც დომინირებს ორი ურთიერთ-გამომრიცხავი აზრი ქართული მთისა და ქრისტიანობის გენეზისის შესახებ. თამაზ ჩხენკელი თავისი გამოკვლევით, საილუსტრაციო მასალის მოხმობით ზურაბ კიკნაძისეულ თვალსაზრისს უჭერს მხარს: საქართველოს მთაში ქრისტიანობის თანდათანობით „პაგანიზაციას“, ანუ „ქრისტიანულ წარმართულს“ და არა ტრადიციულს — „წარმართულ ქრისტიანულს“.

„ფილოლოგიური ეტიუდები“ ქართულ ანბანს, მის წარმოშობას, ასომთავრულის გრაფიკასა და „ქართლის ცხოვრებაში“ დაცულ ცნობებს ეხება, მაგრამ ეს ავტორის მთავარ სათქმელს კი არ ემიჯნება, ორგანულადაა ჩართული წიგნის საერთო ქსოვილში და ავტორის — მეცნიერის, მკვლევრის, პოეტის, მთარგმნელის — შემოქმედების, მისი ნაღვანის განუყოფელი ნაწილია — ერთ-ერთი საინტერესო და მნიშვნელოვანი თვალსაზრისი ქართული პალეოგრაფიის შესწავლის ისტორიაში.

სტ.

თ. შარაბიძე

**ქრისტიანული მოტივები ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში
თბ., 2005, გვ. 1-271**

წიგნი შედგება შესავალი ნაწილის, ექვსი თავისა და დასკვნებისაგან, ნაშრომს დართული აქვს გამოყენებული ლიტერატურისა და წყაროების ჩამონათვალი. მონოგრაფიაში განხილულია ის ქრისტიანული მოტივები, რომლებიც დასტურდება ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში. წიგნის ავტორის მითითებით, თავისი მსოფლმხედველობით ვაჟა ქრისტიანულ ნიადაგზე დგას და ეს ფაქტორი მკვეთრად ვლინდება მის შემოქმედებაში: ბუნებასთან ჰარმონია აღიქმება, როგორც ღმერთთან თანაზიარობა, სამყაროს კანონზომიერი წესრიგიც, ვაჟას მსოფლმხედველობით, უფლის ნებით ხორციელდება. ავტორის მითითებით, არა მხოლოდ სამყაროს მოდელის ახსნა, სიკეთის ვაჟასეული გაგებაც სიკეთის არსის ქრისტიანულ გაგებას უკავშირდება, რომლის მიხედვითაც ბოროტება უარსოა, თითოეული ადამიანის მიერ ჩადენილი სიკეთე ამცირებს ბოროტებას. მკვლევარი ამავე ასპექტით განიხილავს სიყვარულის მოტივს ვაჟას შემოქმედებაში. ვაჟა მოყვრული სიყვარულის აუცილებელ პირობად მიიჩნევს არა მხოლოდ ახლობლებისათვის ზრუნვას, არამედ ღვანლს უცხო ადამიანთა საკეთილდღეოდ, მათი ბედნიერებისათვის თავგანწირვას. ქრისტიანული სიყვარულის უმაღლეს გამოვლინებად ვაჟა მტრის სიყვარულს სახავს. ქრისტიანულ მოტივთაგან ერთ-ერთი უმთავრესი პოეტისათვის არის ცოდვამადლის საკითხი — მაღლი ღმერთთან მიახლებაა, ცოდვა – მასთან დაცილება. მკვლევარი საუბრობს სიმბოლური აზროვნებისა და კონკრეტული სახე-სიმბოლოების შესახებ. ავტორი აქვე დასძენს, რომ თავისი მსოფლმხედველობით ვაჟა ილიას მემკვიდრეა. მკვლევარი ვრცლად განიხილავს ვაჟას შემოქმედებაში წარმოჩენილ სინანულის მოტივს, რომელიც ქრისტიანული აზროვნების საფუძველია. დასასრულს, ავტორი გვესაუბრება პოეტის შემოქმედების მითოლოგიურ ძირებზე და შენიშნავს, რომ მითოსი და ქრისტიანობა ვაჟასთან ორიგინალურად არის დაკავშირებული. ნ.მ.

ქ. შენგელია

დამაბნეველი სიდიადე
(ვაჟა-ფშაველას მრწამსის შესახებ „გველისმჭამელის“ მიხედვით)
ჟურნალი „მნათობი“ 1-2, 2001.

ნაშრომში წარმოდგენილია ქართველ მწერალთა და მკვლევართა მოსაზრებები ვაჟა-ფშაველას მრწამსის შესახებ. წერილი იწყება გრიგოლ რობაქიძის პოზიციით, რომელიც ვაჟა-ფშაველას პანთეისტად მიიჩნევდა. შემდეგ მოცემულია ქართველი სიმბოლისტების მსჯელობა ვაჟა-ფშაველას ფილოსოფიური ნააზრების შესახებ. ისინი მწერალს ხან სიმბოლისტად, ხან წარმართულ შეხედულებათა მიმდევრად მოიაზრებენ; მათ მოსაზრებებს უფრო ემოციური და ლირიკული დასაყრდენი აქვს; ს. დანელია კი პოემას განიხილავს იდეალისტური ათეიზმის პოზიციიდან. მკვლევარი მიიჩნევს, რომ პოეტის აზროვნებაში ვხედავთ წარმართული ინდივიდუალიზმის გამოვლინებას. გ. ქიქოძეს, გ. ჯიბლაძის და შ. რადიანის დაკვირვებებსა და ნაშრომებშიც ვაჟას წარმართულ შეხედულებათა მსოფლმხედველობრივი ანალიზია დადასტურებული. მათი არგუმენტაცია გულისხმობს ვაჟა-ფშაველას პანთეისტობას, ანიმისტობას და ანთროპომორფიზმსაც.

ავტორი მიუთითებს, რომ გრიგოლ კიკნაძე კატეგორიულად ემიჯნება აღნიშნულ მოსაზრებებს და მიიჩნევს, რომ „გველისმჭამელში“ ნაჩვენებია ბუნების წვდომის გრძნობითი გზა (ინსტინქტის გზა) და ადამიანის ყოვლისმცოდნეობის უნარი. ნაშრომში ვრცლად არის წარმოდგენილი მეცნიერის მიერ მოყვანილი არგუმენტები, რის საფუძველზეც მის მიერ უარყოფილია ყველა ის მოსაზრება, რომელიც ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში გამოითქვა ამ საკითხთან დაკავშირებით. ქეთევან შენგელიას მიერ გამოთქმულია მოსაზრება, რომ „გველისმჭამელში“ საგრძნობია სიახლოვე ბიბლიურ მოტივებთან. ახსნილია, რას უნდა ნიშნავდეს პოემაში „ახალად სულის ჩადგმა“ და რა კავშირი აქვს მას (არქიმანდრიტ რაფაელის ნაშრომზე დაყრდნობით) სულის ფერისცვალებასთან. საუბარია აგრეთვე, სამყაროს უხილავ სიღრმეთა წვდომის შესაძლებლობებისა და ადამიანური ინ-

ტუციის შესახებ, რაც, ბიბლიის მიხედვით გულისხმობს, რომ „ცოდ-
ვით დაცემამდე“ ადამმა ყველა სულდგმულის შინაგანი ბუნება იცოდა
და ადამი და ევა სახელებით უხმობდნენ ცხოველებსა და მცენარეებს.
ნაშრომში ამის მიხედვით განხილულია მინდიას ქმედების არსი.

ქ.შ.

დ. ნონკოლაური

ვაჟა-ფშაველას ეპოსის წყაროების და მხატვრული სტრუქტურის შესახებ თბ., 1982

ნიგნში განხილულია ვაჟა-ფშაველას ეპოსის წყაროებისა და შემოქ-
მედებითი ისტორიის საკითხები. ცხოვრებისეულ და ფოლკლორულ
მასალასთან შედარება-შეპირისპირების გათვალისწინებით დახასი-
ათებულია ვაჟას პოემათა მხატვრული სტრუქტურა, შეფასებულია
მათი ფაბულების, სიუჟეტებისა და სახე-ხასიათების თვითმყოფა-
ლობა, სოციალურ-ზნეობრივი ღირებულება.

ვაჟა-ფშაველას თანამედროვე ქართულმა სალიტერატურო კრი-
ტიკამ ერთგვარად გააზვიადა პოეტის ნაწარმოებებზე ხალხური შე-
მოქმედების იდეურ-მხატვრული ზემოქმედების დიაპაზონი. ნაშრომის
მიზანია, წარმოაჩინოს ვაჟა-ფშაველას ეპოსის, კერძოდ, „გოგოთურ
და აფშინას“, „ბახტრიონის“, „სტუმარ-მასპინძლის“ და „გველის
მჭამელის“ წყაროების, სიუჟეტებისა და შემოქმედებითი ისტორიის
თავისებურებები. დიდი პოეტის ლიტერატურულ-ესთეტიკური ნააზ-
რევი მის ინტუიციურ თვითდაკვირვებაზეა ამოზრდილი, ამიტომაც
ვაჟას თეორიული ხასიათის ყოველ მოთხოვნას (იქნება ეს შემოქმე-
დებითი პროცესის სპეციფიკის საკითხი, ინდივიდუალური და კოლექ-
ტიური შემოქმედების ურთიერთმიმართებისა თუ საზოგადოებაში ხე-
ლოვნების როლის ადგილის პრობლემა და ა. შ) დიდი დამარწმუნებ-
ლობა აქვს შეძენილი, რაკი იგი ნასაზრდოებია უშუალოდ პოეტის
შემოქმედებითი პრაქტიკით, მისი პოეტური „მე“-ს თვითნაწილით.

ნაშრომი 6 თავისაგან შედგება: I. ვაჟა-ფშაველა შემოქმედებითი წყაროებისა და პოეტური ინდივიდუალურობის შესახებ; II. ვაჟა-ფშაველას პოემის — „გოგოთურ და აფშინა“ — შემოქმედებითი მასალისა და სიუჟეტის საკითხისათვის; III. „ბახტრიონის“ სიუჟეტი და ხალხური წყაროების პრობლემა; IV. „სტუმარ-მასპინძლის“ წყაროების, სიუჟეტის და შემოქმედებითი ისტორიის საკითხები; V. „გველის მჭამელის“ წყაროებისა და მხატვრული სტრუქტურის თავისებურების შესახებ; VI. პოეტურ ტრადიციებთან ვაჟა-ფშაველას ლექსის მიმართების ერთი ასპექტი.

ნიგნს ახლავს გამოყენებული ლიტერატურის სია.

ნ.ფ.

ალ. ჭეიშვილი

მხატვრული სახის დინამიკა ვაჟა-ფშაველას პოემებში

ნიგნში: კრიტიკული წერილები (გვ. 56-193)

თბ., 1948

ნიგნი რამდენიმე ნარკვევს შეიცავს, რომელთა შორისაა წერილი „მხატვრული სახის დინამიკა ვაჟა-ფშაველას პოემებში“.

მკვლევარი მიუთითებს, რომ თუმცა ქართველი მეცნიერების ერთმა ნაწილმა სწორად იგრძნო ვაჟას შემოქმედების ძალა და სიღრმე, მაგრამ ეს ძალა თითქმის მთლიანად ვაჟას შემოქმედების პირველწყაროდ დასახულ ხალხურ პოეზიას მიაწერა. ვაჟა იმ პოეტთა რიცხვს მიეკუთვნება, რომელთაც არ უყვართ მხატვრული რესურსების, პოეტური ტყვია-ნამლის ტყუილ-უბრალოდ ხარჯვა. უდიდესი ეკონომია, დამზოგველობა ახასიათებს მის სტილს. შეუნელებლად მიისწრაფვიან მისი პოემების სიუჟეტები მთავარისა და ძირითადისაკენ. კონტრასტზე, ბნელისა და ნათლის თამაშზე ამყარებს მწერალი საკუთარი კონცეფციის წარმოჩენას. ვაჟას პოემებში გმირის სულიერი განწმენდა, სულიერი აღორძინება ხდება განცდილი დიდი ზნეობრივი შერყევის შედეგად. გრაფიკულად თუ წარმოვიდგინოთ მხატვრული სახის დინამიკას, ჩვენ დავინახავთ, რომ თუ პოემის დასაწყისში ვაჟა გამალებით

მიაქანებდა გმირს გამხეცების უფსკრულისაკენ, ახლა მწერალს ასეთივე შეუწელებელი დინამიკურობით მიჰყავს იგი მაღალი ჰუმანისტური მსოფლმხედველობის მწვერვალისაკენ. ზვიადაურის მოკვდინების სცენას ავტორი აკავშირებს გოგოლის „ტარას ბულბადან“ ოსტაპის დასჯასთან. ასევე, საინტერესო პარალელია დაძებნილი ნ. მარის მიერ ჩანერილ ეთნოგრაფიულ მასალასთან — „ძალღ იყოს თქვენი მკვდრისადა“ - ამ მაგიურ ფორმულასთან დაკავშირებით.

ნ.ფ.

ა. ხუცურაული

მთის ეთნოგრაფიული ყოფის სურათები ვაჟა-ფშაველას მოგონებათა ფურცლებზე თბ., 2008

აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ეთნოგრაფიულ ყოფაზე, ფშავსა და ვაჟა-ფშაველაზე უამრავი რამ დაწერილა და გამოქვეყნებულა, მაგრამ ამ ორი ფენომენის ბოლომდე ამოცნობ-ამონურვა შეუძლებელია. ამაში გვარწმუნებს წინამდებარე წიგნი, რომელსაც ავტორი ორ ნაწილად ყოფს.

პირველში აღმოსავლეთ საქართველოს ეთნოგრაფიული ყოფის სურათები, წეს-ჩვეულებები და ტრადიციები აღწერილია ფშავისა და მთიულეთის არაგვის აუზებს შუა მოქცეული ხორხის ხეობის მიმდებარე სოფლების მაგალითზე. ეს ხეობა ეთნოგრაფიულად მთლიანად შეუსწავლელია და ამდენად მას ქართული ეთნოგრაფიის შევსება-გამდიდრების თვალსაზრისით, მთლიანი სურათის შესაქმნელად, დიდი მნიშვნელობა აქვს. ავტორი შეეცადა მკითხველს მთიელთა ყოფის ის მხარეები გააცნოს, რომელთაც ნაკლებად შეხებია მკვლევართა ხელი.

წიგნის მეორე ნაწილი მოგონებებია ვაჟა-ფშაველაზე. ესაა სრულიად ახალი, ცოცხალი მასალა და არა არსებულის თავმოყრა და კიდევ ერთხელ განმეორება. ინფორმატორები და ეთნოგორეც სრულიად ახალია — ვაჟას შვილები, შვილიშვილები, რაზიკაშვილთა შთა-

მომავალი და ის ადამიანები, რომლებიც უშუალოდ ვაჟას თანამედროვენი იყვნენ ან წინაპართა გადმოცემით მათს მესხიერებას საინტერესო მოგონებები შემორჩა. ამ მონაკვეთში მკითხველი გაეცნობა ვაჟა-ფშაველას — მამას, მეუღლეს, მეოჯახეს, მეურნეს, საზოგადო მოღვაწეს, მთიელი კაცის ქომაცს და, რაც მთავარია, გენიალურ პოეტს — მის შემოქმედებით ლაბორატორიას, როგორ და რა პირობებში იქმნებოდა ვაჟას შედეგები.

სტ.

გ. ჯიბლაძე

ვაჟა-ფშაველა წიგნში: კრიტიკული ეტიუდები თბ., 1955

წიგნი შედგება შესავლისა და 6 თავისაგან: ბესარიონ ბელინსკი, ნიკოლოზ ჩერნიშევსკი, დ. ჭონქაძე, „სურამის ციხე“, ვაჟა-ფშაველა, გოგლა ლეონიძე.

ნარკვევის მე-5 თავში საუბარია ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურულ-ესთეტიკურ შეხედულებებზე. მოცემულია ვაჟას პოეზიის ზოგადი დახასიათება. ნაჩვენებია, როგორაა წარმოდგენილი მომავალი ვაჟას პოეზიაში. მკვლევარი ვრცლად საუბრობს ვაჟას ანთროპომორფიზმის სოცილურ ხასიათზე, ვაჟას პეიზაჟებზე. აფასებს ვაჟას კრიტიკული წერილების მნიშვნელობას; საგანგებოდ მიმოიხილავს წერილს „Pro domo sua“; მსჯელობს ტოლსტოისა და ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებით თანხვედრაზე; ცალკე ქვეთავი ეთმობა ორიგინალურსა და ხალხურს ვაჟას ქმნილებებში; თავმოყრილი და შეფასებულია რუსთველის, შექსპირის, სერვანტესის, პუშკინისა და გოეთეს შესახებ ვაჟას მიერ გამოთქმული შეხედულებები; ნაშრომში წარმოჩენილია ვაჟას რეალისტური კონცეფცია, მისი დამოკიდებულება ტენდენციის საკითხისადმი ხელოვნებაში;

მკვლევარმა ვაჟას ახალი ჰომეროსი უწოდა; რომანტიკული იერით დამშვენებული რეალისტი მწერალი, გენიოსი მხატვარი, რომელმაც მსოფლიო პოეზიის საგანძურში მარგალიტები შეიტანა.

ნ.ფ.

გ) ლიტერატურული ურთიერთობები

ლ. თეთრუაშვილი

**ვაჟა-ფშაველასა და იოჰან ვოლფგანგ გოეთეს
იდუურ-მსოფლმხედველობრივი ურთიერთობა
თბ. 1982**

წიგნი ეხება ვაჟა-ფშაველასა და გოეთეს შემოქმედებას, მათს მსოფლმხედველობრივ და მხატვრულ-ესთეტიკურ პრობლემატიკას. სამეცნიერო გამოკვლევა მოიცავს წინათქმას, ორ ძირითად ნაწილს (ბუნების (ღმერთის) გაგება; მიმესისის პრობლემები) და რეზიუმეებს რუსულ და გერმანულ ენებზე..

ავტორი ახლებურად იაზრებს ვაჟას პანთეისტობის პრობლემას, „ერესის“ საკითხს. მეცნიერი საუბრობს ვაჟა-ფშაველასა და გოეთეს შემოქმედებაში ზებუნებრივი ძალებისა და სამყაროს შემეცნებაზე. მკვლევარი სიღრმისეულად მიმოიხილავს ღვთაებისა და ბუნების, ადამიანისა და ღვთაების ურთიერთმიმართების საკითხებს. საფუძვლიანად შეისწავლის და წარმოაჩენს გოეთეს შემოქმედებას პანთეიზმის კონტექსტში; მიმოიხილავს ვაჟა-ფშაველას პანთეისტობის თეორიასაც და საუბრობს ამ საკითხით გამოწვეულ პოლემიკაზე.

ავტორთა მსოფლმხედველობის წარმოსაჩენად მკვლევარი ეყრდნობა გოეთესა და ვაჟა-ფშაველას ლირიკული გმირების ხასიათებსა და დამოკიდებულებებს. ლ. თეთრუაშვილი კრებს და წარმოგვიდგენს დიდ ინტერტექსტუალურ მასალას მწერალთა მხატვრული მემკვიდრეობიდან. საუბრობს რა მშვენიერი ადამიანის პანთეისტურ მო-

დელზე, მეცნიერი განიხილავს ფაუსტისა და მინდიას მსგავსების საკითხს; განმარტავს „კაი ყმის“ ცნების შინაარსს და მიიჩნევს, რომ გოეთე და ვაჟა-ფშაველა ქმნიან ღვთაების სწორფერ, მის მეტოქე გმირებს.

მეორე თავში მკვლევარი განიხილავს გოეთესა და ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებით მეთოდებს, რომელთა საშუალებითაც ისინი რეალობის მხატვრულ რეპრეზენტაციას ახდენენ. მეცნიერი სამყაროს „გარდათქმის“ გოეთესა და ვაჟა-ფშაველასეულ ხერხებს განიხილავს არისტოტელეს და ლესინგის ტერმინოლოგიური ინსტრუმენტების საშუალებით.

მიმესისის არსის განხილვისას ნაშრომის ავტორი ეყრდნობა არისტოტელეს ობიექტურ-რეალისტურ გაგებას და შესაბამისი მასალის მოხმობით ნარმოგვიჩენს გოეთესა და ვაჟას არისტოტელეს ესთეტიკური მრწამსის შემოქმედებით მემკვიდრეებად;

სტ.

დ) ლექსთმცოდნეობის საკითხები

ე. კვიტიციანი

ვაჟა-ფშაველას რითმა თბ., 1971

ნაშრომში ქართული ლექსის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კომპონენტის — რითმის — თვალსაზრისით შესწავლილია ვაჟა-ფშაველას პოეზია.

ვაჟას რითმა ქართული პოეზიის განვითარების ფონზეა განხილული მრავალ ასპექტში; მკაფიოდაა გამოვლენილი ის ძირითადი თავისებურებები, რაც პოეტის რითმას ახასიათებს.

წიგნში თვალსაჩინო ადგილი აქვს დათმობილი ხალხურ პოეზიასთან, კერძოდ, ხალხურ რითმასთან, ვაჟას მიმართებას. ნაშრომის ძი-

რითადი მიზანია ვაჟას ადგილისა და როლის ჩვენება ქართული რითმის განვითარების ისტორიაში.

ნაშრომი შედგება შესავლისა და 5 თავისაგან, რომლებიც, თავის მხრივ, რამდენიმე ქვეთავადაა დაყოფილი: 1. რითმის სიგრძე-სიმოკლე; 2. არიტმვის ხერხები; 3. ვაჟას რითმის ევფონია; 4. ვაჟას რითმის მორფოლოგია; 5. „სტუმარ-მასპინძლის“ რითმა;

ნაშრომის ბოლოს მკვლევარი ასკვნის: ვაჟამ მრავალსაუკუნოვან ქართულ სალექსო ტექნიკას, კერძოდ, ქართულ რითმას, ხალხურ პოეზიაზე დაყრდნობით ახალი ელვარება შეძინა. მან ააღორძინა და თვისებრივად გაამდიდრა რუსთველისა და გურამიშვილის ტრადიციები.

ზ.ც.

გ. კალანდარიშვილი

ქართული პოეზიის ტრადიცია და ვაჟა-ფშაველა ნიგნში: ტრადიცია და თანამედროვეობა ახალ ქართულ ლიტერატურაში თბ., 2006

ნიგნი შედგება 4 დამოუკიდებელი ნაწილისაგან; თავი I. ბიბლიის ლიტერატურული ადაპტაცია ქართველ რომატიკოსთა შემოქმედებაში; II. XIX საუკუნის 70-იანი წ.წ. „მამათა“ და „შვილთა“ პოლემიკის ზნეობრივ-რელიგიური ასპექტები; III. ქრისტიანული ტრადიციები ილიას შემოქმედებაში; IV. ქართული პოეზიის ტრადიცია და ვაჟა-ფშაველას პოეტური ხილვები;

ნარკვევში შესწავლილია როგორც ვაჟას ეპიკური ქმნილებები, ისე ლირიკა; მეცნიერის აზრით, ვაჟას პოეზიაში გაერთიანდა ქართული სულიერების ორი ნაკადი — მითოსური და ქრისტიანული; ვაჟამ დავარწმუნა პოეზიაში მათი თანაარსებობის შესაძლებლობებში და ადგილი მოუპოვა თავის თანამედროვე მთიელთა წარმოდგენებსაც, როგორც ერის სულიერი ისტორიის მნიშვნელოვან დოკუმენტს. ვაჟას, როგორც პოეტს, იზიდავდა მითოსური სამყარო თავისი კოსმიური მასშტაბით, მაგრამ არც ქრისტიანული გრძნობებით შთაგონება აკ-

ლდა მის ლირიკას. ახალი ქართული მწერლობისთვის დამახასიათებელია ღრმა ისტორიზმი, რისი უპირატესი ნიშანი ტრადიციებისადმი განსაკუთრებული ერთგულება და ინტერესია. ამ პერიოდის ლიტერატურაში თანაბარი ძალით აღნიშნულია ძველი ქართული მწერლობის და ზეპირსიტყვიერების ტენდენციები.

მკვლევარი აღნიშნავს, რომ ლიტერატურულ-ნიგნიერი ტრადიციები ვაჟას შემოქმედებაში ბევრად უფრო მკრთალადაა გამოხატული, ვიდრე ტრადიციები ხალხური პოეზიისა და ქართული მითოსისა. თუმცა მის პოემებში „ეთერი“ და „მონადირე“ მოცემულია „ვეფხისტყაოსნის“ ინტრიგა — მეფისთვის მიცემული სიტყვის გატეხვა (გურგენი — ფარსადანი). ვაჟას პოეტური სტილი საკმაოდ დაშორებული ქართული კლასიკური მწერლობის სტილისაგან და ფშავურ კილოზე წერა რომ ვერ გაეხდებოდა, მკვლევრის აზრით, იდეურ, მაგრამ უსახო პოეტად დარჩენა ელოდა.

ნაშრომის ბოლოს მკვლევარი მიუთითებს, რომ ვაჟას პოეზიაში მითოლოგიური ფანტაზია უშუალოდ და ბუნებრივად ეფუძნება მხატვრულ ფანტაზიას, ხოლო უმთავრესი მსგავსება ვაჟას პოეტიკასა და ზიეპირსიტყვიერებას შორის პლასტიკურობაა: ვაჟას ხედვის უდიდესი ენერჯია აქვს.

ზ.ც.

ე) ენის საკითხები

ი. იმნაიშვილი

ვაჟა-ფშაველა და ძველი ქართული ენა
თბ., 1968, გვ. 1-240

ნაშრომის მიზანია ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში წარმოდგენილი ძველი ქართული ლექსიკისა და გრამატიკული ფორმების შესწავლა. ავტორის მითითებით, ვაჟას შემოქმედებაში უხვად გვხვდება ძველი ქართული სალიტერატურო ენის მასალები. შეიძლება გადაუჭარბებ-

ლად ითქვას, რომ მე-19 საუკუნის (II ნახევრის) მწერლებს შორის ვაჟას ამ მხრივ ვერაფერ შეედრება. მის ნაწერებში (პოეზიასა და პროზაში) ჭარბადაა იმგვარი ძველი ქართული ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც დღეს დაინწყებულია. ასევე, ხშირია სახელისა და ზმნის სხვადასხვა გრამატიკული კატეგორიები, რომლებიც მხოლოდ ძველი ქართულის საფუძველზე აიხსნება.

თავში — *ლექსიკური შეხვედრები* — ავტორი განმარტავს კონკრეტულ ფორმებს ანბანური თანმიმდევრობის დაცვითა და შესაბამისი ტექსტების დამონშებით. შემდეგ თავში — *გრამატიკული შეხვედრები* — ავტორი განიხილავს ფონეტიკურ და მორფოლოგიურ საკითხებს. მორფოლოგიური საკითხებიდან იგი შეეხება ბრუნვათა სისტემას, განიხილავს კონკრეტულ მაგალითებს ვაჟას შემოქმედებიდან, წარმოაჩენს ორმაგი ბრუნების ნიმუშებს, საუბრობს ნართანიანი მრავლობითის, ნანწვარისა და მსაზღვრელ-საზღვრულის გამოყენების თავისებურებებზე.

ზმნის კატეგორიის განხილვისას მკვლევარი ყურადღებას ამახვილებს ხოლმეობითის ფორმების გამოყენებაზე. ეს საკითხი ძველი და ახალი ქართულის ერთ-ერთი განმასხვავებელი ნიშანია. ხოლმეობითის მწკრივები, რომელთა სიმრავლეც დამახასიათებელია ძველი ქართულისთვის, ახალში არ დასტურდება. იგივე ითქმის პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის ზმნაში გამოხატვის შესახებაც, რომელიც ასევე, განსხვავებით ახალი ქართულისაგან, გვქონდა ძველში და გვხვდება ვაჟას შემოქმედებაშიც. პოეტი საუბრობს ზმნური კატეგორიის სხვა არქაულ ფორმებზეც, სინტაქსისა და დროთა თანმიმდევრობის საკითხებზე, ვრცლად და დეტალურად მიმოიხილავს მეტრიკისა და რიტმის რეგულაციის ენობრივ-მხატვრულ საშუალებებს, მოკლედ ეხება პოეტური ხელოვნების სხვა ხერხებსაც, რომლებიც დამახასიათებელია ვაჟას მხატვრული მეტყველებისათვის.

ნ.მ.

შ. ძიძიგური

ვაჟა-ფშაველას ენის პრობლემა

**ნიგნში: „ქართველ კლასიკოსთა ენობრივი მემკვიდრეობა“
თბ., 1971, გვ. 166-200**

ნაშრომში განხილულია ვაჟა-ფშაველას სამწერლობო ენის პრობლემა. ავტორის მითითებით, ვაჟას სამწერლობო ენა დიფერენცირებულია ჟანრის მიხედვით. პოეტი პროზაში სალიტერატურო ენას, ხოლო პოეზიაში მის დიალექტურ ვარიანტს იყენებს. ნაშრომის ავტორი განიხილავს ლიტერატურის კრიტიკაში მიღებულ ფორმულირებას, რომლის მიხედვითაც ვაჟა ენობრივი პარტიკულარიზმის ტიპური წარმომადგენელია, ენობრივი ნატურალიზმის დამწერგავია ქართულ ლიტერატურაში და აქვე გვთავაზობს პ. მირიანაშვილის, ი. ნაკაშიძის, ა. წერეთლის, კ. აბაშიძის, იპ. ვართაგავას, ტ. ტაბიძის, არნ. ჩიქობავას და სხვათა თვალსაზრისებს ვაჟას ენასთან დაკავშირებით. ვრცლად წარმოადგენს თავად ვაჟა-ფშაველას დამოკიდებულებას საკუთარ სამწერლობო ენასა და სტილზე. მკვლევარის მითითებით, ვაჟა მხარს უჭერს ენობრივი კონსერვატორიზმის თეორიას, ამასთან, პოეტის აზრით, ფშავეურ კილოს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ფორმირების პროცესში. წერილის ავტორი მსჯელობს დიალექტიზმების ნაკადზე ვაჟას სამწერლობო ენაში და, ამასთან, გვთავაზობს ვაჟას დიალექტიზმების ანალიზს, განიხილავს კონკრეტულ ნიმუშებს. დასასრულ, ავტორი ასკვნის, რომ ვაჟა-ფშაველა არ შეიძლება მივიჩნიოთ ენობრივი ნატურალიზმის ტიპურ წარმომადგენლად და ვაჟას ფშავეურ დიალექტთან მიმართების პრობლემაც გარკვეული შეზღუდვით უნდა განვიხილოთ, რადგან ვაჟას პოეტური მეტყველების არსებითი ნაწილი სალიტერატურო ენას ეყრდნობა, დიალექტიზმებს ვაჟას ნაწერებში სტილისტიკური ფუნქცია აქვს დაკისრებული, ხოლო მთლიანობაში პოეტმა დიდი წვლილი შეიტანა ქართული სალიტერატურო ენის ფორმირებაში.

წერილი დაყოფილია თავებად: 1. ზოგადი მიმოხილვა 2. ვაჟას ენის საკითხი ლიტერატურულ კრიტიკაში 3. ვაჟას შეხედულებები ენაზე 4. დიალექტიზმების ადგილი ვაჟას ენაში 5. ვაჟას დიალექტიზმების ანალიზი..

ნ.მ.

III. საიუბილეო კრებულები

ვაჟა-ფშაველას დაბადებიდან 100 წლისთავისადმი

მიძღვნილი კრებული, 1861-1961

მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.

რედ.: გ. ლეონიძე, თბ., 1961

კრებულში შეტანილია 18 სტატია. წიგნი იხსნება აკაკი შანიძის მოგონებებით. გიორგი აბზიანიძე სტატიაში „ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების საკაცობრიო მნიშვნელობა“, მიუთითებს, რომ ვაჟა-ფშაველას უდიდესი ისტორიული დამსახურება თავისი შემოქმედების ცენტრში იმ დიდი სოციალური, ფილოსოფიური და ეთიკური პრობლემების მოქცევა, რომლებიც აღელვებდა მისი დროის მოწინავე კაცობრიობას. ამ პრობლემებს გენიალურმა ხელოვანმა მოუძებნა ღრმა ორიგინალური ფორმა, ნოვატორული იდეურ-მხატვრული გადაწყვეტა, რითაც თავისი შემოქმედება მსოფლიო ლიტერატურის სიმაღლეზე აიყვანა.

ალ. ბარამიძე წერილში „ვაჟა-ფშაველა რუსთველოლოგი“, მიუთითებს პოეტის მიერ გამოთქმულ რუსთველოლოგიურ იდეებზე. კერძოდ, გამოყოფს ვაჟა-ფშაველას მიერ ალ. ხახანაშვილის ძირითადი მოსაზრების — „ვეფხისტყაოსნის“ ხალხური ტარიელიანიდან წარმოშობა — დარღვევას. მკვლევარს აგრეთვე მნიშვნელოვნად მიაჩნია ვაჟას მიერ „ვეფხისტყაოსნის“ სიუჟეტის ორიგინალურობის პრობლემის გადაჭრაც. ვაჟამ დაგმო მარის წერილებში გამოთქმული პოზიცია

და თავისი მიდგომით მიუახლოვდა ე.წ. „სიუჟეტური შენიღბვის“ კონცეფციას.

მის. ჩიქოვანი სტატიაში „ვაჟა-ფშაველას „სტუმარ-მასპინძლის“ ფოლკლორული ძირები“, აღნიშნავს, რომ მართალია, ვაჟას შემოქმედებაში არ მოიძებნება ერთი თვალსაჩინო პოემაც კი, რომელიც უშუალოდ კავშირში არ იქნება ფოლკლორთან, მაგრამ, ამავე დროს, თითოეული მათგანი ღრმად ინდივიდუალური და ორიგინალურია გააზრების თვალსაზრისით.

ქს. სიხარულიძე წერილში „ვაჟა-ფშაველას“ ფოლკლორული შეხედულებები“ მიმოიხილავს რა ვაჟას წერილებს ხალხური სიტყვიერებისა და ლიტერატურის ურთიერთმიმართების შესახებ, აღნიშნავს, რომ ვაჟას შეხედულებებს დიდი თეორიული ღირებულება გააჩნია და რომ პოეტის მიერ ხალხური წყაროების გამოყენების პრინციპი სამაგალითოა ყველა ჭეშმარიტი ხელოვანისთვის.

გ. კალანდარიშვილი წერილში „ვაჟას მეტაფორული მეტყველება და თანამედროვე ქართული პოეზია“ პოეტს მეტაფორების ჯადოქარს უწოდებს და აცხადებს, რომ რუსთველის შემდეგ ქართულ პოეზიაში მას ბადალი არ მოეპოვება და რომ მან მე-20 ს. ქართული პოეზიის განვითარებაზე დიდი გავლენა მოახდინა.

ა. გაჩეჩილაძის აზრით, „მოკვეთილი“ პირველი ქართული დრამატული ნაწარმოებია. იგი ღრმა კონფლიქტის ნიადაგზე შექმნილი ფსიქოლოგიური დრამაა, რომელიც ადამიანის სულიერი სამყაროს მოძრაობას საოცარი სიზუსტით გვაჩვენებს. მკვლევარი მიიჩნევს, რომ თავისი ფსიქოლოგიზმით „მოკვეთილი“ ახლოს დგას ილიას დრამატულ პოემასთან „დედა და შვილი“.

დ. რამიშვილს წერილში „გველის მჭამელის“ მთავარი გმირის — მინდიას — სახე ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში“, არსებითად მიაჩნია, რომ ვაჟა იცნობდა და იზიარებდა მინდიას კ. აბაშიძისეულ შეფასებას: „პოემა არის მეწვრილმანური, პრაქტიკულის ფიქრების, უსახო უტილიტარიზმის საზიზღარი სახის დამგმობი... მშვენიერი მინდია, გონებითა და გრძნობით ლალი, იღუპება ვინრო ჰაერასა და ატმოსფეროში“.

ლ. სულხანიშვილი თავის წერილში მსჯელობს ვაჟას საბავშვო პროზის ერთ თავისებურებაზე. კერძოდ, „ცრუპენტელა აღმზრდელის“ მაგალითზე განიხილავს როგორ, რა საშუალებებით ახერხებს ვაჟა მკითხველზე ზემოქმედების მოხდენასა და მასთან უშულო კონტაქტის დამყარებას.

აპ. ცანავა მსჯელობს ვაჟა-ფშაველას მიმართებაზე ფშაურ კაფიასთან. ავტორი განიხილავს, რა არის კაფია და როგორია მისი სპეციფიკა; ახასიათებს ვაჟა ფშაველას, როგორც ფშაური კაფიის მკვლევარსა და შემკრებს; ასევე, გვიამბობს ვაჟას დამოკიდებულებაზე ფშაური კაფიის ოსტატებისადმი.

გარდა ზემოხსენებულისა, კრებულში მკითხველი გაეცნობა შემდეგ სტატიებს: ლ. ჭრელაშვილი — „ზოგიერთი ცნობა რაზიკაშვილების ურთიერთობიდან“, თ. იზაშვილი — „ვაჟასა და ბაჩანას ურთიერთობიდან“, რ. კუსრაშვილი — „ვაჟას ერთი ჰონორარის ისტორია“; ს. ცაიშვილი — „პარალელები და შენიშვნები“; ლ. სანაძე — „ვაჟა-ფშაველას „სოფლის სურათები“; თ. ჩხენკელი — „ვაჟა-ფშაველას პოემების ზაბოლოცკისეული თარგმანები“; ი. მეგრელიძე — „ნ. მარი და ვაჟა-ფშაველას შეფასებით“; გ. ბარნოვი — „ვაჟა-ფშაველას პოეზიის ხალხური წყაროების შესახებ“.

ნ.ფ.

თემატური კრებულები

ქართველი მწერლები ვაჟა-ფშაველას შესახებ

თბ., 2003

კრებული მიედგინა ვაჟა-ფშაველას კაბინეტის დამაარსებლისა და ხელმძღვანელის, პროფ. გრიგოლ კიკნაძის დაბადების 90-ე წლისთავს (შემდგ.: ი. ევგენიძე, ლ. მინაშვილი, ჯ. ჭუმბურიძე). კრებული მოიცავს 709 გვერდს. ერთვის შესავალი ნარკვევი (ავტორი იუზა ევგე-

ნიძე), კომენტარები, შენიშვნები და საძიებლები (შემდგ.: ლ. მინაშვილი). კრებულის რედაქტორია ჯ. ჭუმბურიძე.

წიგნში მკითხველი გაეცნობა ქართველ პოეტთა და პროზაიკოსთა მიერ ვაჟას თემაზე შექმნილ ლექსებს, მხატვრულ ესკიზებს, ესეებს. კრიტიკულ წერილებს, ნარკვევებს, მემუარებსა და პირად წერილებში დაცულ ცნობებს მგოსნის სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსვლის დღიდან XX საუკუნის 80-იან წლებამდე.

კრებულში არ შესულა ქართველ ემიგრანტ მწერალთა ნააზრევი. გამონაკლისია მხილოდ გრიგოლ რობაქიძე, შალვა ამირეჯიბი და აკაკი პაპავა, რადგან ისინი ემიგრაციაში წასვლამდეც აქვეყნებდნენ წერილებს ვაჟას შესახებ.

კრებულში ასევე არ შესულა როგორც მოცულობით, ისე შინაარსობრივი თვალსაზრისით გამორჩეული და საყოველთაოდ ცნობილი ნაშრომები: აკაკი განერელიას „ვაჟა-ფშაველა“, თ. ჩხენკელის „ტრაგიკული ნიღბები“ და „მშვენიერი მძღვეარი, ე. კვიციანიშვილის „ვაჟა-ფშაველას რითმა“.

კრებულში შესულია სხვადასხვა დროს პრესაში გამოქვეყნებული მასალაც. შემდგენლებმა თავი მოუყარეს 140-მდე პუბლიკაციას. მათ შორისაა ისეთ ავტორთა ნაწერები, როგორებიც არიან: ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, დ. კლდიაშვილი, დ. მეგრელი, გ. შერვაშიძე, გრ. რობაქიძე, ს. შანშიაშვილი, ი. ეკალაძე, ლ. ბზვანელი, გ. ქუჩიშვილი, გ. ტაბიძე, ტ. ტაბიძე, პ. იაშვილი, ვ. გაფრინდაშვილი, გ. ლეონიძე, კ. გამსახურდია, ვ. ბარნოვი, მ. ჯავახიშვილი, ი. გრიშაშვილი, ს. ჩიქოვანი, ნ. ნაკაშიძე, დ. შენგელაია, ლ. გოთუა, აკ. ბელიაშვილი, გრ. აბაშიძე, თ. ჭილაძე და სხვანი.

შემდგენელთა მიზანი იყო თავი მოეყარათ ყველა იმ პოეტური ფორმით წარმოდგენილი თუ წმინდა კრიტიკულ-თეორიული ხასიათის მასალისათვის, რაც კი ვაჟას შესახებ შექმნილა. რასაკვირველია, კრებულს არ აქვს სისრულის პრეტენზია, მაგრამ ის ქართულ სამეცნიერო სივრცეში შექმნილი ამ ტიპის პირველი კრებულია და, ამდენად, მეტად ფასეულიც.

ნ.ფ.

ვაჟა ფშაველა ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში
(შემდგ. ი. ბოცვაძე)
ქრესტომათია, I, თბ., 1955

ქრესტომათიაში შეტანილია ვაჟა ფშაველას შემოქმედებასთან დაკავშირებით შექმნილი კრიტიკული წერილები, რომლებიც 1886-1925 წლებშია დაწერილი. წიგნს წინ უძღვის შემდგენლის, ი. ბოცვაძის, ვრცელი წერილი „ვაჟა ფშაველა ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში“, რომელშიც ავტორი კრიტიკულად განიხილავს კრებულში მის მიერვე შეტანილ წერილებს. აქვე ი. ბოცვაძე წარმოგვიდგენს საკუთარ სუბიექტურ შეხედულებას ვაჟა ფშაველას შემოქმედებასთან დაკავშირებით.

ქრესტომათიაში შეტანილი პირველი კრიტიკული წერილი - „ბიბლიოგრაფიული შენიშვნა“ — ეკუთვნის იაკობ მანსვეტაშვილს. აქ განხილულია საბავშვო ჟურნალ „ნობათის“ III, IV და V ნომრები. შემდეგ წიგნში მოცემულია ივანე ჯავახიანიშვილის (ი. კავთელი) „ბიბლიოგრაფიული შენიშვნა“, რომელიც ასევე ჟურნალ „ნობათის“ მიმოხილვას წარმოადგენს. აქ საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ი. ჯავახიანიშვილი ვაჟა ფშაველას „შელის ნუკრის ნაამბობს“ მხოლოდ სიტყვების გროვად მიიჩნევს.

ვაჟა ფშაველას ენის თავისებურებას ეხება პეტრე მირიანაშვილის წერილი „საერო ენა და სათემო კილო“, რომელშიც ავტორი აღნიშნავს, რომ ვაჟას კუთხურმა მეტყველებამ „მთლად არია ენის ტაძარი“. ამ პუბლიცისტურ წერილს მოსდევს ვაჟას საპასუხო წერილი „მცირე შენიშვნა“, რომელშიც ავტორის მიერ დასაბუთებულად არის შეფასებული ხალხური მეტყველების როლი სალიტერატურო ენის განვითარებაში.

იოსებ ბოცვაძის მიერ ქრესტომათიაში შეტანილია პეტრე მირიანაშვილის საპასუხო წერილი „ბ-ნი ვაჟა ფშაველა და ბ-ნი ურბნელი“; ასევე, თეოფილე ხუსკივაძის პუბლიკაცია „საბიბლიოგრაფიო შენიშვნა“, გრ. ყიფშიძის ლიტერატურულ-კრიტიკული ხასიათის წერილები: „სალიტერატურო მიმოხილვა“, „თ-დი რაფ. ერისთავი და მისი სალიტერატურო მოღვაწეობა“ და ისევ „სალიტერატურო მიმოხილვა“.

ჩამოთვლილ წერილებში ავტორი მეტ-ნაკლებად კრიტიკულად აფასებს ვაჟა ფშაველას შემოქმედებას.

ქრესტომათიაში წარმოდგენილია ვაჟა ფშაველას წერილი „Pro domo sua“, მასში მკაფიოდ ჩანს მწერლის ლიტერატურულ-კრიტიკული და ესთეტიკური შეხედულებები.

კრებულში ი. ბოცვაძემ შეიტანა ილია ნაკაშიძის პუბლიცისტური წერილების სერია: „ვაჟა ფშაველას პოეზია“, „ვაჟა ფშაველა“ და „ვაჟა ფშაველა“ (ლ. რაზიკაშვილი). საყურადღებოა, რომ ამ წერილების ავტორი ვერ ახერხებს განაწილაროს ერთი მწყობრი თვალსაზრისი ვაჟას შემოქმედებაზე და გარკვეულ წინააღმდეგობაშიც ვარდება.

ქრესტომათიაში ასევე წარმოდგენილია შემდეგი წერილები: ლ. ბოცვაძის „კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია“, კიტა აბაშიძის „ვაჟა ფშაველა“, ი. გომართელის „კრიტიკული შენიშვნა“ და „სალიტერატურო შენიშვნები“, ივ. გომელაურის „ბიბლიოგრაფია“; გრ. რცხილადის პუბლიკაცია „ვაჟა ფშაველას ლირიკის ახალი ჰანგი“. ყველა ჩამოთვლილი წერილი წარმოადგენს ვაჟა ფშაველას შემოქმედების შეფასებისა და კრიტიკული ანალიზის ცდას.

წიგნში ასევე წარმოდგენილია ალ. ხახანაშვილის წერილი „ლუკა რაზიკაშვილი (ვაჟა ფშაველა)“, იპ. ვართაგავას კრიტიკული ეტიუდი „სიმღერა მთის შვილის ვაჟა ფშაველასადმი“. უნდა აღინიშნოს, რომ იპ. ვართაგავას ეს წერილი იმ პერიოდის ყველაზე ვრცელი და საფუძვლიანი განხილვაა ვაჟა ფშაველას შემოქმედებისა. აქ ავტორი სვამს საინტერესო კითხვას: თუ რა ეკუთვნის ვაჟას პოემებში ხალხის გენიოსობას და რა თვით მგოსანს. ამ წერილს ლოგიკურად მოსდევს ვაჟა ფშაველას საპასუხო სიტყვა „კრიტიკა ბ-ნ იპ. ვართაგავასი“.

იოსებ ბოცვაძის მიერ ქრესტომათიაში ასევე შეტანილია შემდეგი წერილები: ილია ფერაძის „ბახტრიონი“ და „გოგოთურ და აფშინა“, იოსებ იმედაშვილის „ბუნების მესაიდუმლე“, დავით კასრაძის ესკიზი „ვაჟა ფშაველა“, ვლ. ბ-ძის „ვაჟა ფშაველა“ და ბოლოს ნარ-დონის წერილები: „ვაჟა ფშაველა“ და „მთების ამაციშვილის — ვაჟას ხსოვნას“.

ქრესტომათიის შემდგენელი იოსებ ბოცვაძე პუბლიცისტური წერილების წარმოჩენით შეეცადა ერთიანობაში წარმოედგინა ვაჟა-

ფშაველას შემოქმედებასთან დაკავშირებით დაწერილი კრიტიკული შეფასებები.

ქრესტომათიაში ახლავს შენიშვნები და სახელთა საძიებელი.

ს.ტ.

ვაჟა-ფშაველას „ბახტრიონი“

(მონოგრაფიული კრებული)

თბ., 1974

აღნიშნული კრებული ქართულ სამეცნიერო სივრცეში დღემდე რჩება ამ ტიპის ერთადერთ და ორიგინალურ გამოცემად. წიგნი გრ. კიკნაძის რედაქტორობით მომზადდა. შესავალში საუბარია ორი კომისიის მუშაობის შედეგებზე (პირველმა შეისწავლა „ბახტრიონის“ ტექსტის საკითხები; მეორემ — პოემა გააანალიზა მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებების თვალსაზრისით). შესავალს მოსდევს გრიგოლ კიკნაძის ვრცელი წერილი, რომელშიც ზოგადაა დახასიათებული პოემა „ბახტრიონი“. შემდეგ ნაკვეთში დაბეჭდილია პოემის მეცნიერულად დადგენილი ტექსტი.

ივ. გიგინეიშვილის სტატიაში „ბახტრიონის“ ტექსტისთვის“ საუბარია პოემის წყაროებსა და ავტოგრაფებზე. აგრეთვე, ტექსტის დადგენასთან დაკავშირებულ პრობლემებზე.

კრებულის მესამე ნაკვეთი შეიცავს 15 სამეცნიერო წერილს „ბახტრიონის“ პოეტიკის საკითხებზე (კომპოზიცია, სტროფიკა, მეტაფორა, გაპიროვნება, ეპითეტი, შედარება, რიტორიკული ფიგურები, ჰიპერბოლა, რიტმი, დესკრიფცია, ინვერსია, ანაფორა, გადატანა, ევფონია, რითმა). ამ წერილების ავტორები არიან: ა. ხინთიბიძე, გრ. კიკნაძე, ს. ხუციშვილი. ჯ. ჭუმბურიძე;

კრებულის მეოთხე ნაკვეთში წარმოდგენილია ივ. გიგინეიშვილის, ალ. ჭინჭარაულისა და თ. ოჩიაურის წერილები „ბახტრიონის“ ენობრივი თავისებურებების შესახებ.

კრებულს ერთვის ს. ყუბანიშვილის მიერ შედგენილი ბიბლიოგრაფია.

ნ.ფ.

**ვაჟა-ფშაველას ხუთი პოემა
(მონოგრაფიული გამოცემა)
თბ., 1975**

აღნიშნული წიგნი შედგება ოთხი ნაწილისაგან. პირველი ნაწილი გრ. კიკნაძის ნარკვევია, „ვაჟა-ფშაველას ხუთი პოემა“, რომელშიც ავტორი მიმოიხილავს პოეტის სხვა პოემებსაც („გიგლია“, „მონადირე“, „სისხლის ძიება“, და სხვა). მკვლევრის აზრით, ვაჟა სიმბოლიზმის წარმომადგენელია. იგი მიმოიხილავს საანალიზოდ აღებული პოემების ტექსტის დადგენის ისტორიას. მიუთითებს, რომ ბევრი დეტალი ნებისთი თუ უნებლიეთ არის შეცვლილი, მეორე ნაწილში მოცემულია ვაჟას ხუთი პოემის ტექსტი.

წიგნის მესამე ნაწილში — „სტილი. პოეტიკა“ — წარმოდგენილია გ.ბუაჩიძის, გრ. ფარულავას, აკ. ხინთიბიძისა და სხვათა ნარკვევები. ეს წერილები ეხება ხუთივე პოემის ტროპის სახეებს (შედარება, ეპითეტი, მეტაფორა, გაპიროვნება, პოემების ევფონიურ მხარეს (რიტმი, რითმა), ავტორის ენის ხალხურობას.

წიგნის მეოთხე ნაწილი მოიცავს ლექსიკონს, კომენტარებს, ძირითად ლიტერატურას. ყოველივე ამას ახლავს რეზიუმე რუსულ ენაზე, ხოლო სარჩევი ქართულსა და რუსულ ენებზეა შედგენილი.

სტ.

**ვაჟა-ფშაველას ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული
თსუ გამომცემლობა, თბ. 1966**

კრებული ეძღვნება ვაჟა-ფშაველას გარდაცვალების 50-ე წლისთავს. მასში წარმოდგენილია ქართველი, რუსი და უკრაინელი ლიტერატურათმცოდნეების, აგრეთვე ხელოვნების სხვადასხვა დარგის წარმომადგენელთა სამეცნიერო და პოპულარული ნაშრომები. კრებული შედგება ექვსი ნაწილისგან. რომელთაც უძღვის გრ. კიკნაძისა და ნ. ასათიანის სამეცნიერო წერილები. გრ. კიკნაძის ნაშრომში „ვაჟას ფენომენი“ განხილულია ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისეული დეტალები, რომლებიც მწერლის შემოქმედებითი ბიოგრაფიისათვის მნიშვნელო-

ბას იძენს. გამოკვლევებში საუბარია აგრეთვე პოეტური ტარდიციებისა და სტილური საკითხების შესახებ. ნ. ასთიანი წარმოადგენს მრავალმხრივ სამეცნიერო გამოკვლევას, რომელშიც წარმოდგენილია ფშავის კულტურული, ეკონომიკური, სოციალური, გეოგრაფიულ-ადმინისტრაციული დიაქრონიული სურათი.

კრებულის პირველ ნაწილში წარმოდგენილია უცხოელი მეცნიერების რუსულენოვანი სამეცნიერო გამოკვლევები. პ. ბერკოვი თავის სტატიაში მოგვითხრობს საკუთარი დამოკიდებულებების შესახებ ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებისადმი. მკვლევარი მიმოიხილავს მწერლის ესთეტიკის მიმართებას ფოლკლორთან, საუბრობს კეთილისა და ბოროტის მარადიული პრობლემის ასახვაზე ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში. იგი საინტერესოდ ანალიზებს ალაზას განცდებს პოემაში „სტუმარ-მასპინძელი“. „გველისმჭამელის“ განხილვისას მეცნიერი გამოთქვამს მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ მინდიას თვითმკვლელობა, რომელიც მტრის გამარჯვების ფონზე ხდება, არ შეიძლება ცოდვის გამოსყიდვად იქნას მიჩნეული. დ. ბლაგოი საუბრობს კავკასიის თემატიკაზე პუშკინის შემოქმედებაში. იგი ყურადღებას ამახვილებს საზოგადოებისა და ჰუმანისტი, მარტოსული გმირის დაპირისპირების მოტივებზე პუშკინისა და ვაჟა-ფშაველას თხზულებებში. ამასთანავე, მიმოიხილავს ქართველი მწერლის ცალკეულ გამონათქვამებს პუშკინის შემოქმედების შესახებ. ე. კირილიუკის, ბ. მეილახისა და ბ. რეიზოვის სამეცნიერო გამოკვლევებში განხილული პრობლემები ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებით მემკვიდრეობას არ ეხება, თუმცა ისინი მიძღვნილია მწერლის ხსოვნისადმი.

კრებულის მეორე ნაწილში წარმოდგენილია ქართველი მეცნიერების სტატიები ვაჟა-ფშაველას მხატვრული მემკვიდრეობის შესახებ. მ. ზანდუკელის სამეცნიერო გამოკვლევა ეძღვნება სიზმრის ფუნქციას ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში. მკვლევარი მწერლის შემოქმედებაში სიზმრების სტილისტური ანალიზის საფუძველზე მიიჩნევს, რომ სხვა მწერლებისაგან განსხვავებით, ვაჟა-ფშაველას ტექსტებში სიზმარს არა მხატვრული, არამედ თავისთავადი დატვირთვა აქვს. აკ. განერელიას გამოკვლევა ეხება ვაჟა-ფშაველას ტექსტების ქართულ მი-

თოსთან მიმართების საკითხს. მკვლევარი აანალიზებს მითოლოგიურ ელემენტებს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში და საუბრობს მათ გენეზისზე. გრ. კიკნაძე განიხილავს ფროიდის ფსიქონალიზის გამოყენების მართებულობის საკითხს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების კვლევისას და ამტკიცებს, რომ ამ თეორიის უნივერსალურ ლიტერატურულ მეთოდად აღიარება მეთოდოლოგიურად გაუმართლებელია. პ. ბერაძის სამეცნიერო გამოკვლევის საგანია ვაჟა-ფშაველას სტროფიკა. მკვლევარი საუბრობს რიტმულ და ენობრივ საკითხებზე, აანალიზებს ცალკეულ ტექსტებს და გამოყოფს მათში იმ მეტრულ თავისებურებებს, რომელიც მწერლის პოეზიას განასხვავებს ხალხური შემოქმედებისგან. ლ. მენაბდის წერილში განხილულია ვაჟა-ფშაველას დამოკიდებულება ძველი ქართული მწერლობისა და მწერლების მიმართ, შეკრებილია ციტატები, რომლებიც ვაჟას აქვს დამონმებული ძველი და ახალი აღთქმიდან, გაანალიზებულია მწერლის შემოქმედებაში ძველი ქართული მწერლობის თემატიკა (გმირები, მოვლენები). დიდი ადგილი ეთმობა მწერლის „ვეფხისტყაოსნისადმი“ დამოკიდებულების საკითხზე მსჯელობას. ც. შარიქაძის წერილში ვაჟა-ფშაველას პოეზია განხილულია აკაკი წერეთლის პოეტური მემკვიდრეობის კონტექსტში. მკვლევარი აღმოაჩენს მნიშვნელოვან მსგავსებებს აკაკის პოეზიასთან, რაც გარკვეულ ეტაპზე ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებით გავლენებს წარმოაჩენს. ნ. ტაბიძის გამოკვლევა ეხება ვაჟა-ფშაველას, როგორც პოლემისტის ოსტატობას. მკვლევარი განიხილავს მწერლის პუბლიცისტურ მემკვიდრეობას, რის საფუძველზეც მიიჩნევს, რომ ვაჟა-ფშაველა, როგორც პოლემისტი, გამოირჩევა მაღალი პროფესიული ეთიკით. იგი ფოკუსირებულია მხოლოდ პრობლემის და არა ცალკეულ პიროვნებათა კრიტიკაზე. ბ. ფოჩხუას წერილში განხილულია ვაჟა-ფშაველას ლექსიკის წვლილი ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში. მკვლევარი მიიჩნევს, რომ თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენა დაფუძნებულია სწორედ ილიას, აკაკისა და ვაჟა-ფშაველას ლექსიკურ ფონდზე და, შესაბამისად, თვლის, რომ ვაჟა-ფშაველას ლექსიკა ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში სათანადოდ არის გათვალისწინებული. კრებულში წარმოდგენილია ალ. ქინ-

ჭარაულის ორი სამეცნიერო გამოკვლევა. ერთ-ერთი ეხება ხევის-
რული დიალექტის არსებობის საკითხს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედე-
ბაში. მკვლევარი მიიჩნევს, რომ მწერლის ეთნოგრაფიულ-პუბლიცის-
ტურ ნერილებში მის მხატვრულ ტექსტებთან შედარებით დიალექტი
ავთენტურად არის შენარჩუნებული. მეცნიერის მეორე სტატია ეძღ-
ვნება მწერლის ზოგიერთი ფსევდონიმის პრობლემას. მკვლევარი
განხილავს მათს წარმომავლობას და გამოარკვევს, რომ რამდენიმე
მათგანი რეალურად არსებული პირების სახელებია. თ. ოჩიაურის
ნერილში გაანალიზებულია ვაჟა-ფშაველას მიერ შეკრებილი მითო-
ლოგიური გადმოცემები, განსაზღვრულია მწერლის ღვანლი ქართუ-
ლი მითოსის შესწავლის საქმეში, რამდენადაც ვაჟა-ფშაველა არა
მხოლოდ შემგროვებლის, არამედ რამდენიმე საკითხის მეცნიერულად
გააზრების მაგალითსაც იძლევა. ს. ხუციშვილის და ვ. ჟვანიას გამოკ-
ვლევებში წარმოდგენილია ვაჟა-ფშაველას ბიოგრაფიული ცნობები. ს.
ხუციშვილი ეყრდნობა სამსონ ფირცხალავას „მოგონებათა წიგნს“,
ხოლო ვ. ჟვანია — ახლად მოპოვებულ მასალებს, რის შედეგადაც
აზუსტებს ზოგიერთ, მანამდე ბუნდოვან საკითხს მწერლის ბიოგრა-
ფიიდან. სტატიებში შეკრებილია მწერლის ცხოვრებისეული და მისი
ლიტერატურული საქმიანობის ამსახველი ინფორმაცია.

მესამე ნაწილში წარმოდგენილი სამეცნიერო-პოპულარული სტა-
ტიები გვანჯდის ინფორმაციას, თუ როგორ არის ათვისებული მწერ-
ლის მხატვრული მემკვიდრეობა ქართული თეატრის, მუსიკის, კინო-
ხელოვნებისა და საგანმანათლებლო სისტემის მიერ.

მეოთხე ნაწილში წარმოდგენილია ვაჟა-ფშაველას თარგმანების
სამეცნიერო ანალიზი. წინათქმაში თ. ჩხენკელი ზოგადად და სქემა-
ტურად მიმოიხილავს მწერლის მთარგმნელობით მეთოდს. სამეცნი-
ერო გამოკვლევებში განხილულია ვაჟა-ფშაველასეული თარგმანების
ენობრივი, სტილური, რედაქციული და წყაროებთან მიმართების
საკითხები.

მეხუთე ნაწილში წარმოდგენილია ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებების
თარგმანების ანალიზი. სამეცნიერო გამოკვლევებში საუბარია თარ-
გმანების ღირსებებსა და ხარვეზებზე; სტილურ საშუალებებზე, ენობ-

რივ ვარიაციებზე, თარგმნის ისტორიებსა და ორიგინალთან მიმართების საკითხებზე.

მეექვსე თავში წარმოდგენილია ვლ. მინაშვილის სამეცნიერო წერილი „ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა უკანასკნელი გამოცემების გამო“. მკვლევარი მიმოიხილავს შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის მიერ მომზადებულ აკადემიურ გამოცემებს (1961 წ., 1964 წ.), რომლებსაც ადარებს ავტოგრაფებსა და პირველნაბეჭდ წყაროებს, შეაქვს კორექტივები როგორც მხატვრულ, ასევე პუბლიცისტურ ტექსტებში.

კრებულს ერთვის ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებების გამოცემებისა და მასზე არსებული ქართული და უცხოენოვანი სამეცნიერო ლიტერატურის ბიბლიოგრაფია, რომელიც დალაგებულია ქრონოლოგიური პრინციპით (შემდგ.: თ. ნაკაშიძე); აგრეთვე, მწერლის თხზულებათა და მის შესახებ არსებული სომხური და აზერბაიჯანული სამეცნიერო ლიტერატურის ბიბლიოგრაფია (შემდგ.: ლ. მელიქსეთ-ბეგი და ს. ხუციშვილი). კრებულს ახლავს კატალოგი „ვაჟა-ფშაველა ქართულ სახვით ხელოვნებაში“ (შემდგ.: მ. კარბელაშვილი და ლ. შანიძე), ინფორმაცია ვაჟა-ფშაველას კაბინეტის საქმიანობის შესახებ და სტატიების ანოტაციები რუსულ და ინგლისურ ენებზე.

ზ.ც.

**კაი ყმა, მოგონებები ვაჟა-ფშაველაზე
(შეადგინეს მ. ბეჟიტაძემ და ს. ცაიშვილმა)
თბ., 1986**

ქართული ლიტერატურა არცთუ ისე მდიდარია მემუარული ლიტერატურით. ასეთი ტიპის ლიტერატურასთან ახლოს დგას და, სამწუხაროდ, სიუხვით არ გამოირჩევა მოგონებები ქართველ მწერლებსა და საზოგადო მოღვაწეებზე.

წიგნი ერთ-ერთია სერიიდან „მოგონებანი ქართველ მწერლებზე“, რომელსაც აქვეყნებს გამომცემლობა „მერანი“ და ეძღვნება ვაჟა-

ფშაველას დაბადების 125 წლისთავს. კრებულში შეტანილი მასალები იბეჭდება შემოკლებით.

კრებულს წინ უძღვის ს. ცაიშვილის შესავალი წერილი „ვაჟა-ფშაველა თანამედროვეთა ხსოვნაში“. წიგნში თავმოყრილია თითქმის 6 ათეული მოგონება. მასალა რაოდენობრივად არცთუ ისე ცოტაა, მაგრამ, ცხადია, ყველა თანაბარი ღირებულების არ არის. მოგონებების დალაგებისას უარყოფილია რაიმე სახის თემატური პრინციპი, რადგან ამ შემთხვევაში ბევრი მოგონება თემატური ჩარჩოს მიღმა დარჩებოდა. თითოეულ მათგანს დამოუკიდებელი სახე აქვს და წარმოაჩენს ავტორის დამოკიდებულებას დიდი თანამედროვისადმი. რედაქტორი მოერიდა სწორებას, თუმცა მეხსიერებით აღდგენილ ბევრ მოგონებაში შეიმჩნევა აშკარა უზუსტობა. ზოგი თითქმის ლეგენდური ხასიათისაა, მაგრამ მაინც მიზანშეწონილად ჩაითვალა მათი დაბეჭდვა. მოგონებათა ავტორები არიან როგორც ცნობილი მწერლები, მეცნიერები, საზოგადო მოღვაწეები, ისე პოეტის ახლობლები, მეზობლები, თანამოკალმენი და, უბრალოდ, თანამედროვენი. ავტორები ანბანის რიგზე არიან განწყობილნი. მკითხველი გაეცნობა აკ. წერეთლის, დავით კლდიაშვილის, ექვთიმე თაყაიშვილის, ნიკო კეცხოველის, არტ. ლაისტის, ი. მანსვეტაშვილის, შ. მღვიმელის, მ. საფაროვას, აკ. შანიძისა და სხვათა მოგონებებს.

კრებულს ახლავს მ. ბეჟიტაძის მიერ შედგენილი მოკლე ცნობარი, რომელშიც მითითებულია პირველწყაროები. კერძოდ, თუ სად ინახება ხელნაწერი ან რომელი ნაბეჭდი ტექსტი უდევს საფუძვლად კრებულში წარმოდგენილ მასალას.

ნ.ფ.

**ვაჟა-ფშაველას კრებული, I
რედ., გრ. კიკნაძე, თსუ, 1970**

კრებულის პირველ ნაწილში დაბეჭდილია ჯ. ჭუმბურიძის, ი. ევგენიძის, ლ. სულხანიშვილისა და დ. ნონკოლაურის წერილები. მკითხველი საინტერესო ინფორმაციას მიიღებს ყველა იმ პუბლიკაციისა თუ გამომხატურების შესახებ, რომლებიც ვაჟა-ფშაველას შესახებ გამოქვეყნდა რევოლუციამდელ ქართულ კრიტიკაში; გაეცნობა მწერლის შემოქმედებით „ლაბორატორიას“, შეიტყობს, როგორ იქმნებოდა საყოველთაოდ ცნობილი შედეგები; თვალს გაადევნებს ვაჟას წერის სტილის თავისებურებებს და შეიტყობს, როგორაა დასმული და გადაჭრილი „ბახტრიონისა“ და „სტუმარ-მასპინძლის“ წყაროთა საკითხი ფოლკლორისტიკაში.

კრებულის მეორე ნაწილში შემოთავაზებულია ნ. აბესაძის, ლ. ავალიანის, ლ. გრიგოლაშვილის, მ. კარბელაშვილის, ნ. კოტრიკაძის, თ. კოპლატაძის, ს. ყუბანიშვილისა და ნ. წერეთლის წერილები. მათში დაინტერესებული მკითხველი გაეცნობა ვაჟას თარგმანების ავტორებს. სტატიებში დაკვირვების საგნადაა ქცეული ვაჟას პოემების მთარგმნელთა — დერჟავინის, ივნივის, ცვეტაევის, სერებრიაკოვის, ზაბოლოცკის, სპასკისა და სხვათა ღვაწლი.

კრებულის მესამე ნაწილს ხსნის ლ. ჭრელაშვილის სტატია „ვაჟა-ფშაველას მივიწყებული პუბლიკაციები“. აქვეა მოთავსებული ე.წ. ენობრივი ფორმულების ლექსიკონი. ეს ამ ტიპის მასალის მოძიების პირველი ცდაა. მასალა ამოკრებილია ვაჟა-ფშაველას ხუთტომეულიდან (1961); დალოცვისა და წყევლის ფორმულები ანბანის რიგზე გაანწყვეს იზაბელა ზაალიშვილმა და ცისანა ნიქარიშვილმა. ლექსიკონს წამძღვარებული აქვს ფარნაოზ ერთელიშვილის წინასიტყვა.

კრებული მიეძღვნა პოფ. მიხ. ზანდუკელის ხსოვნას.

ზ.ც.

ვაჟა-ფშაველას კრებული, II
თსუ, 1982

კრებული ეძღვნება ვაჟა-ფშაველას კაბინეტის დამაარსებლისა და ხელმძღვანელის, გრიგოლ კიკნაძის დაბადების 70 წლისთავს. კრებულს წინ უძღვის რედაქტორის, ვ. ჭუმბურიძის, შესავალი წერილი, რომელშიც საუბარია ვაჟას მუდმივმოქმედი სემინარის მუშაობის შესახებ. შემდეგ კი დაბეჭდილია გრიგოლ კიკნაძის ვრცელი ნარკვევი „ქართული ხელოვნების ნიადაგთან“.

კრებულში წარმოდგენილია ი. ევგენიძის, ვ. მინაშვილის, ს. ჟორდანიას, ლ. გრიგოლაშვილის, დ. ნონკოლაურის, მ. ბეჟიტაძის, ს. ყუბანეშვილის, ლ. ავალიანის, ალ. ჭინჭარაულის, ფ. მაკალათიას, ნ. კონტრიძის, რ. ხვედელიძის, პ. ხუბუტიას წერილები. მათში ავტორები ეხებიან ისეთ მნიშვნელოვან და აქტუალურ საკითხებს, როგორცაა ვაჟას „სიმღერათა“ სპეციფიკა და ბუნება, ალექსანდრე ყაზბეგისა და ვაჟას ურთიერთმიმართების საკითხი, პოეტური ხატების საკითხი, ვაჟას პოემათა ფაბულის ორიგინალობა, შურისძიების მოტივები ვაჟას შემოქმედებაში; ვაჟა „ივერიის“ ფურცლებზე — პოლემიკა დავით სოსლანთან; მკითხველი გაენობა ცისფერყანწელთა თვალთ დანახულ ვაჟას, მის თხზულებათა ახალ რუსულენოვან თარგმანებს და ა.შ.

კრებული გვანვდის ცნობებს ვაჟას ზოგიერთი უცნობი ნაწარმოების შესახებ. აქვე წარმოდგენილია მწერლის ერთი პერსონაჟის სახელის ეტიმოლოგია და ჩარგლის ტოპონიმია; ორი წერილი ეხება ვაჟა ფშაველას თხზულებათა თარგმანებს რუსულსა და უკრაინულ ენებზე; კრებულს თან ერთვის მოგონებები ვაჟაზე და რეცენზია გრ. კიკნაძის წიგნზე „ლიტერატურის თეორიისა და ისტორიის საკითხები“ (ი. ევგენიძე, ლ. მინაშვილი).

ზ.ც.

ვაჟას კრებული, III
თსუ, 1991, რედ. ჯ. ჭუმბურიძე (395 გვერდი)

კრებული ეძღვნება ვაჟა-ფშაველას კაბინეტის დამაარსებლისა და ხელმძღვანელის, გრიგოლ კიკნაძის დაბადების 80 წლისთავს. კრებულს წინ უძღვის რედაქტორის შესავალი წერილი, შემდეგ კი დაბეჭდილია გრიგოლ კიკნაძის ვრცელი ნარკვევი „ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება“. მასში სრულიად ახალი არგუმენტაციის საფუძველზე სისტემური სახე აქვს მიცემული ვაჟას შემოქმედებიდან მომდინარე პრობლემებზე მსჯელობას.

კრებულში დაბეჭდილ წერილებში მოცემულია ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების როგორც საერთო დახასიათება, ისე მწერლის შემოქმედებასთან დაკავშირებული ცალკეული საკითხების ანალიზი. კერძოდ, დ. ნონკოლაურის წერილში განხილულია სინდისის, ხოლო მ. ბეჟიტაძის წერილში — შურისძიების მოტივები ვაჟას პოემებში. ი. ევგენიდის სტატიაში დახასიათებულია მწერლისა და საზოგადოებრივი აზრის ურთიერთმიმართების ზოგიერთი ასპექტი. კ. გენაძე აშუქებს ვაჟას დრამატურგიულ ინტერესებს. ლ. მინაშვილის წერილში საუბარია ვაჟას პოემის, „ივანე კოტორაშვილის“, ეკრანიზაციის შესახებ. გ.ჯავახიშვილის წერილში ახლებურადაა გააზრებული ვაჟას ლექსის, „არჩილიანის“, შინაარსი. ალ. ჭინჭარაულმა თავის სტატიაში გაარკვია ზოგიერთი სიტყვის (ქორბუდიანი, თეთრი ქორა ხარი) ეტიმოლოგია. ლ. თეთრუაშვილმა კი განიხილა ვაჟას თხზულებათა თარგმნის საკითხი გერმანულ ენაზე. ალ. ქუთათელაძე გვთავაზობს მწერლის ფაუნური სამყაროს წარმომადგენელთა დახასიათებას და თვლის, რომ აუცილებელია მათი სახელების ადეკვატურად გადატანა რუსულ ენაზე.

კრებულში იბეჭდება საარქივო მასალა. კერძოდ, იპ. ვართაგავას „ჩემი დაგვიანებული პასუხი ვაჟა-ფშაველას“, რომელიც ეხება ლიტერატურის თეორიის ზოგიერთ ასპექტს. სერგო ზაქარიაძის არქივიდან ამოკრებილი მასალა კი ვაჟას ცხოვრების ცალკეულ ეპიზოდებს ჰფენს ნათელს.

კრებულში ყურადღებას იქცევს ი. ევგენიძისა და ვლ. მინაშვილის წერილი, რომელშიც დახასიათებული გრიგოლ კიკნაძე, როგორც ვაჟა-ფშაველას მკვლევარი. კრებულის ბოლო ნაწილში დაბეჭდილია ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა და მისი შემოქმედების შესახებ არსებული ლიტერატურის ბიბლიოგრაფია (1980-1085), რომელიც დ. ნონკო-ლაურმა შეადგინა.

ნ.ფ.

IV. ლექსიკონი

**ვაჟა-ფშაველას მცირე ლექსიკონი
(შემდგენელი ალექსი ჭინჭარაული, რედ. არნ. ჩიქობავა)
ექლვნება თსუ 50 წლისთავს
თსუ, 1969**

გამოცემა განმარტებითი ლექსიკონების ტიპს მიეკუთვნება. ლექსიკონს ერთვის რედაქტორის, არნოლდ ჩიქობავას, წინასიტყვაობა, სადაც მეცნიერი საუბრობს გამოცემისა და შესრულებული კვლევების დიდმნიშვნელოვნების შესახებ. აქვე მიმოხილულია ქართველი კლასიკოსების ლექსიკა-ფრაზეოლოგიის მეცნიერული შესწავლის თანამედროვე მდგომარეობა.

მეორე წინასიტყვაობის ავტორია თავად ლექსიკონის შემდგენელი, რომელიც მიმოხილავს წინამორბედი მეცნიერების მიერ ამ მიმართულებით წარმართულ საქმიანობას. ა. ჭინჭარაული, ასევე, გაგვაცნობს ვაჟა-ფშაველას ტექსტის დადგენის ისტორიებს სხვადასხვა, პოპულარული თუ აკადემიური, გამოცემების მომზადებისას. წინასიტყვაობაში შემდგენელი საუბრობს იმ ძირითად პრინციპებზე, რის მიხედვითაც არის სისტემატიზებული სალექსიკონო ერთეულები. შემდგენელი აზუსტებს ზოგიერთ გამონაკლისს, რათა მომხმარებელი გაარკვიოს სპეციალურ შემთხვევებში.

ლექსიკონი მოიცავს 6615 სალექსიკონო ერთეულს. მასში გაერთიანებულია ყველა მეტყველების ნაწილი, ზმნები მოცემულია ანმყოფროის მხოლოდითი რიცხვის ფუძის სახით. ლექსიკონი დოკუმენტირებულია, განმარტებებს ერთვის თითო ან მეტი წინადადება შესაბამისი ნაწარმოების კონტექსტიდან, ტექსტის სათაურის მითითებით. შემდგენელი დეფინირებისას ეყრდნობა აკაკი შანიძის, ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონისა და თავად მწერლის განმარტებებს. ლექსიკონში ხშირად დამხმარე საილუსტრაციო მასალებია მოცემული. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს წეს-ჩვეულებათა, რიტუალების აღმნიშვნელი ერთეულები, რომელთა შესახებ ლექსიკონში საინტერესო ინფორმაციებია შეკრებილი.

ლექსიკონის ძირითად ნაწილს დართული აქვს შემოკლებათა განმარტება, აგრეთვე, ადამიანებისა და ცხოველთა საკუთარი სახელები, გეოგრაფიული სახელები და ბოლოს, ვაჟა-ფშაველას ტექსტების გამოცემების უზუსტობების ჩამონათვალი სათანადო მართებული ფორმებითურთ.

ზ.ც.